

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

Proměny literárněkritické recepce vybraných děl

Michala Viewegha

Diplomová práce

Bc. Lenka Burková

(Česká filologie)

Vedoucí práce: doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne

.....

Poděkování:

Děkuji doc. Mgr. Eriku Gilkovi, Ph.D., za odborné vedení, přínosné konzultace a profesionální přístup v celém průběhu vypracování této diplomové práce.

Obsah

ÚVOD	5
1 Pojetí literární kritiky	8
2 Situace po roce 1989	11
2.1 Česká literatura po roce 1989	11
2.2 Próza devadesátých let	12
2.3 Situace v české literární kritice po roce 1989	13
3 Michal Viewegh	14
3.1 Krátce o Vieweghově tvorbě	14
3.2 Typ literatury	16
4 Báječná léta pod psa	19
4.1 Charakteristika	19
4.2 Seznam recenzí a kritik	23
4.3 Dobová recepce	25
5 Výchova dívek v Čechách	32
5.1 Charakteristika	32
5.2 Seznam recenzí a kritik	36
5.3 Dobová recepce	39
6 Účastníci zájezdu	49
6.1 Charakteristika	49
6.2 Seznam recenzí a kritik	52
6.3 Dobová recepce	54
ZÁVĚR	64

ÚVOD

Předmětem diplomové práce jsou proměny vnímání rané tvorby českého spisovatele Michala Viewegha. Do centra našeho zájmu se tak dostává souhrn literárněkritické dobové recepce vybraných děl autora. Pod výrazem recepce literatury rozumíme „pojem označující jednak účinek, který mají texty na čtenáře, jednak způsob, jakým čtenáři/recipienti přijímají literaturu“.¹ Abychom se mohli podrobně zabývat proměnami recepce, vybíráme tři tituly z autorovy tvorby, o nichž soudíme, že budou vývoj recepce vhodně demonstrovat. Zvolená díla krátce představíme a následně se již budeme zabývat jejich literárněkritickou recepcí. Jedná se o romány spadající rokem vydání do devadesátých let minulého století: *Báječná léta pod psa* (1992), *Výchova dívek v Čechách* (1994) a *Účastníci zájezdu* (1996).

Vstupní části práce tvoří teoretický základ pro danou problematiku, pokoušíme se v nich krátce přiblížit českou literaturu po roce 1989 a též literární kritiku po roce 1989. Polistopadové období zdůrazňujeme z toho důvodu, že zhruba v této etapě začíná s knižně publikovanou literární tvorbou i prozaik, jehož dílům se věnujeme. Pro stručný nástin literárního života v porevolučních letech čerpáme informace především z publikace *V souřadnicích volnosti*. Kniha přibližuje tehdejší atmosféru českého literárního prostředí a rovněž předkládá vybrané texty české literatury v interpretacích. Poukazujeme též na několik názorových pohledů na termín literární kritiky v odborné literatuře, dále se pak zaměřujeme na popis osobnosti autora a jeho tvůrčí činnost. Zařazujeme i kapitolu zabývající se populární, uměleckou a mainstreamovou literaturou.

Jádro práce představují rozbor tří uvedených děl. Každý rozbor je strukturován do tří částí; skládá se z interpretačního komentáře, seznamu recenzí a kritik a nastíněný charakter děl uvádíme jako základ pro zevrubnější rozbor dobové recepce. Je důležité zmínit, že do seznamu zahrnujeme recenze a kritiky, které byly publikovány v českých periodikách. Do dobové recepce zařazujeme ty recenze a kritiky, jejichž vydání spadá bezprostředně do roku vydání knihy a do dalšího následujícího roku. Nezaměřujeme se pouze na literární či jiná

¹ ANTOR 2006, s. 661.

odborná periodika, do výčtu řadíme například i denní tisk. Činíme tak z toho důvodu, že usilujeme o co nejkomplexnější obraz bezprostřední literárněkritické recepce sledovaných děl.

Se zřetelem ke stěžejnímu záměru, který se pojí se zpracováním korpusu recenzí, si dovoluujeme hned v úvodu uvést jednu z definic tohoto textového útvaru. Recenze je „kritický soud, založený na synteticky hutné interpretaci posuzovaného díla a na dílčí, někdy jen náznakové analýze jeho strukturních jednotek“.² Obecně vzato je pojem recenze nesnadno uchopitelný a může mít mnoho variant.

Ke zpracování konkrétních soudů z dobových recenzí je nutno doplnit, že při uvádění jmen autorů recenzí a kritik se zdržujeme jakéhokoli jejich titulování (například literární kritik či publicista).³ Činíme tak z toho důvodu, že do dobové recepce zahrnujeme všechny vydané recenze a kritiky z daného období. Souhrn dobových recenzí a kritik obsahuje tedy i ty, jež psali i autoři, domníváme se, ne zcela odborně erudovaní. Proto se chceme vyhnout tomuto typu označování a též případnému hledání hranice mezi tím, kdo spadá do kategorie literární kritik a kdo již nikoli. Případné titulování potenciálně znesnadňuje i fakt, že některé recenze jsou podepsány pouze šiframi (například pes nebo kra). Nejsme tak schopni určit autora dané recenze, a proto citační údaj některých recenzí neobsahuje celé jméno příslušného posuzovatele.

Na recenzích a kritikách, jimiž se v rámci literárněkritické recepce zabýváme, se snažíme demonstrovat, ve kterých aspektech děl se jejich autoři názorově shodují nebo naopak rozcházejí. Posléze na citacích z recenzí a kritik ukazujeme, jakým způsobem sledovaný titul hodnotí, a zároveň se zabýváme i jejich komparací. V seznamu recenzí a kritik však existují i takové, jež v následném rozboru nezmiňujeme. Soudíme totiž, že by se uvedená stanoviska názorově pouze opakovala, což považujeme za nadbytečné.

² GILK 2012, s. 38.

³ Namísto toho užíváme označení „autor recenze či kritiky“, „recenzent“ nebo „posuzovatel“, „hodnotitel“. Pokud kdekoliv v textu užijeme spojení „literární kritika“ či „literárněkritické přijetí“ apod., máme tím tedy na mysli „recenzenty“, zkrátka všechny „autory dobových recenzí a kritik“, s nimiž pracujeme.

Části práce obsahující dobovou recepci jsou systematicky strukturovány dle jednotlivých názorových oblastí. Chceme tak usnadnit snadnější orientaci v textu. Uvádíme tak zvláště aspekty hodnocené kladně a záporně nebo názory na užívání uměleckých prostředků. K diplomové práci přikládáme přílohu v podobě chronologického přehledu tvorby Michala Viewegha.

1 Pojetí literární kritiky

Účelem této pasáže není podat celkový historický přehled názorů či přesných formulací uvedeného pojmu. Záměrem je spíše přiblížit výrazné názory a rovněž uvést definice pojmu.

Samotný výraz kritika je z pohledu etymologie odvozen z „řeckého slovesa krinein, které znamená třídit, rozebírat, činit výběr, vykládat důvody, vyšetřovat, přít se, vést při, rozhodovat, soudit, posuzovat, hodnotit“.⁴ Nutno dodat, že většina výše uvedených významů vstupuje i do současného vnímání kritiky. Pojem kritika však oblast umění přerůstá, jelikož se vztahuje celkově na oblast mimoumělecké skutečnosti a je zároveň jedním ze základních hledisek lidské sebereflexe. Vznik kritiky je založen v podstatě čistě na rozporu mezi představou jedince a realitou.⁵

Dle záměru této práce pochopitelně kritiku zužujeme pouze na literární oblast. V současné době je literární kritika považována společně s literární teorií a literární historií za jednu ze tří základních disciplín literární vědy. Literární kritika je přitom nejmladší literárněvědnou oblastí ze tří zmíněných. Nejasnost při jejím vymezení plyne především z různorodého formulování literárněkritických postupů. Kritické projevy jsou realizovány dvěma odlišnými způsoby. Jeden pól představuje kritiku jako odbornou činnost vyžadující vědeckou erudici a na straně druhé je kritika pojímána jako jedna z podob umělecké tvůrčí činnosti.⁶

Rozvoj této subdisciplíny plně nastal na sklonku 19. století a je spojován se jménem Františka Xavera Šaldy, který rovněž sepsal heslo *kritika* do *Ottova slovníku naučného*. Dle F. X. Šaldy je literární kritika „nauka, jak souditi dílo literární – souditi, tj. uvědomiti, zdůvodniti a podepříti si pouhý zmatený a nepřesný dojem záliby nebo nelibosti, jenž zůstává v každém pozorovateli (posluchači, čtenáři, divákovi) jako konečný výsledek pozorů, prohloubiti jej v soud, tedy něco vědomějšího a zákonnějšího než pouhý dojem“.⁷

⁴ HÁJEK 1986, s. 11.

⁵ Tamtéž.

⁶ PETRŮ 2007, s. 27.

⁷ ŠALDA 1999, s. 191.

Další výraznou osobností české literární kritiky je Václav Černý. Literární kritiku chápe v podstatě jako začlenění literárního díla do světového literárního kontextu. Usiluje o směřování literární kritiky k literární teorii a literární historii.⁸ Jeho pohled na literární kritiku je následující: „Soud je přímým účinkem povahy objektu, nikoliv subjektivního já kritikova [...] kritik spíš filozofuje filozofií implicitní a k tomu připojuje svůj vlastní soud.“⁹ Literární kritika tak v sobě nese filozofickou rovinu. Vedle toho se Arne Novák snažil docílit objektivnějších hodnotových soudů. Chtěl se dopracovat na základě podrobného zkoumání konfrontace díla s literární tradicí.¹⁰ Poněkud širší pojetí literární kritiky nabízí František Buriánek. Dle něj literární dílo tvoří stejně jako každé jiné umělecké dílo soubor hodnot. Buriánek zastává názor, že „kritiku literárního díla provádí vlastně každý, kdo s ním vejde ve styk: čtenář, recenzent, literární kritik i literární vědec teoretik nebo historik“.¹¹ Ze současnějších osobností uvádíme Vladimíra Novotného, který se kloní ke kreativnímu pojetí kritiky. Dle jeho slov by ji měly tvořit „takové kritické výtvořky, které by se blížily či cílily k esejistice [...], a které by byly příkladem poučeného kritického pozorovatelství, nikoli pouze referujícího recenzentství“.¹² Z předložené koncepce je zřejmá inspirace názory Šaldovými či názory jeho pokračovatele Václava Černého.

Syntetický přehled dějin české literární kritiky poskytuje práce Aleše Hamana s názvem *Nástin dějin české literární kritiky*. Autor podává výklad o jednotlivých vývojových etapách literární kritiky a dokumentuje českou literární kritiku na konkrétních příkladech dobových polemik. Chceme-li zmínit encyklopedickou definici literární kritiky, nabízí se titul *Lexikon teorie literatury a kultury*, podle něž literární kritika „zaujímá stanovisko a filologicky komentuje exemplární autory“.¹³ Další definici nabízí *Malá československá encyklopedie*, v níž literární kritiku definují jako „oblast literární tvorby na pomezí vědy a umění, jejímž obsahem a úkolem je interpretace a hodnocení literárních děl z hlediska současnosti. Opírá se

⁸ PETRŮ 2000, s. 30.

⁹ ČERNÝ 1968, s. 63.

¹⁰ PETRŮ 2007, s. 27.

¹¹ BURIÁNEK 1974, s. 3.

¹² NOVOTNÝ 2008, s. 174.

¹³ TRÁVNÍČEK, SIMONIS 2006, s. 455.

o literární historii, dále o filozofii, estetiku [...]. Formy literární kritiky jsou rozmanité, od recenzí až po monografie o soudobém literárním vývoji“.¹⁴

Pojímáme-li literární kritiku jakožto součást literárněvědného celku, je samozřejmé, že nemá normativní charakter. V současné době je literární kritika nejčastěji chápána jako literárněvědná subdisciplína fungující na základě subjektivních hodnoticích kritérií.

¹⁴ ŠTĚPÁNEK, ŘÍMAN 1986, s. 832.

2 Situace po roce 1989

2.1 Česká literatura po roce 1989

S nástupem svobody se vytváří silná touha po rehabilitaci literatury. V první řadě začíná vznikat tvorba bez politických souvislostí. Hned po rozpadu režimu dochází k rychlému odchodu zástupců politicky angažované tvorby. Dostávají se pochopitelně na samý okraj zájmu a upadají do úplného zapomnění. Důležitým bodem ve vytváření nového literárního života je ustanovení Obce spisovatelů. Organizace je ustanovena již v roce 1989 jakožto apolitické seskupení literátů. Kompletní změna literatury s sebou přináší i prostor pro obnovu a návrat jindy zakázaných autorů. V rámci rehabilitování literatury je potřeba navrátit i ty spisovatele, kteří se svobody nedožili. Dalším krokem k obnově je vydávání děl ze světové literatury. Výrazná vlna návratů se obrací k šedesátým létům, dále pak do doby ještě před nástupem komunistického režimu k moci nebo ještě dříve do období prvorepublikového. Z rychle nabyté tvůrčí svobody na poli české literatury se dostává prostoru k literárnímu vyjádření v podstatě komukoli. Pro první porevoluční roky je tak charakteristický „boom“ textů. Na knižní trh proudí tisíce titulů různorodé úrovně. Tehdejší situaci komentuje Jiří Zizler takto: „Vzhledem k mimořádnému počtu nepublikovatelných či ‚utajených‘ děl vznikla situace zřejmě i v souvislostech evropských literárních dějin jen těžko k něčemu přirovnatelná.“¹⁵

Zatímco v období před rokem 1989 je literatura nástrojem politickým, v porevolučních letech se stává součástí relaxu. Kniha nově začíná plnit též úlohu tržního produktu a podléhá zákonitostem trhu. V počátcích nastává nebývalý rozmach knižního obchodu a vzniká značné množství nakladatelských institucí, část z nich však záhy podléhá zániku. Knižní trh se dle slov Jana Lopatky „stává skutečností nejskutečnější, stává se pouhým východiskem pro hodnocení“.¹⁶

Podíváme-li se dál do let devadesátých, zjistíme, že literární prostor se stává stále otevřenějším. Do popředí se postupně dostává mladší generace autorů.

¹⁵ ZIZLER 2008, s. 15.

¹⁶ LOPATKA, Jan: Co není a co je kritika. *Literární noviny* 3, 1992, č. 51/52, s. 9.

Z hlediska volby témat vydávaných knih se první polovina devadesátých let nese v duchu tzv. vypořádání se s minulostí. V druhé půli se toto dříve hojně využívané téma pozvolna opouští. Vznikají seskupení okolo literárních časopisů nebo nakladatelství. Nově do života literatury vstupuje například prezentace a propagace knižního titulu prostřednictvím médií. Vznikají tzv. fenomény, vydávání dalších knih se dokonce stává jistou společenskou událostí.¹⁷

2.2 Próza devadesátých let

V české literatuře devadesátých let je možno obecně vydělit dvě hlavní tendence uměleckého směřování, které se vzájemně prostupující, ačkoli každá k literárnímu dílu přistupuje odlišným způsobem. Dle Lubomíra Machaly jde jednak o fázi vyrovnání se s texty, jež kvůli politické situaci nemohly být v předchozím období oficiálně vydány, ale také o fázi autenticity, návratu příběhu a fabulované prózy.¹⁸ Próza se tedy v této etapě vydává dvěma směry. Linie autentizující směřuje k bezprostřednímu vyjádření existence, k demystifikaci iluzí a ideálů. Zobrazuje, jak „já“ osobitě vnímá a prožívá svět. Druhým směrem je linie univerzalizující, v níž se uplatňuje rozbití příběhu pomocí rozličných asociací, prolínání vizí a reality. Tato literatura zobrazuje, jak „já“ svět generuje.¹⁹ Existuje ještě tzv. literatura pro čtenáře. Vyznačuje se tradičním vyprávěním příběhu, zpravidla nekomplikovaným, a tudíž i snadno čitelným a srozumitelným pro širokou základnu čtenářů. Vyskytují se v něm obvykle autobiografické či erotické prvky, ironie, humor. Tvorbu Michala Viewegha můžeme zařadit do linie autentizující (v jeho textech se využívá například i žánru deníku) a k tzv. literatuře pro čtenáře (či midcultu, viz níže).

Pro dané období je příznačné pronikání postmodernistických tendencí do literatury. Texty vznikající pod vlivem postmodernismu se vyznačují lyrizací prozaických výpovědí, patrná je rovněž vazba mezi slovem a atmosférou místa a nálada chvíle. Pro texty je charakteristické uplatnění jazykové hry, značné množství odkazů nebo různost čtení. Vzhledem k tomu, že některé postmodernistické postupy užívá ve svém díle i Michal Viewegh, uvádíme definici

¹⁷ ZIZLER 2008, s. 21–22.

¹⁸ MACHALA 2008, s. 277.

¹⁹ Tamtéž, s. 280.

pojmu postmoderna dle *Slovníku literární teorie*. Na postmodernu lze tedy nahlížet jako na „kulturní informaci, jež se vyznačuje krizí důvěry v nezpochybnitelné instituce objektivit a racionality“.²⁰

2.3 Situace v české literární kritice po roce 1989

V polistopadovém období se v literární kritice projevují dvě tendence. První tendencí je projev úsilí o rehabilitování literární kritiky. Tento boj proti stagnaci si klade za cíl probudit literární kritiku k aktivnímu životu. Naproti tomu stojí druhá tendence, která se ubírá k postoji, že kritika ztrácí prestiž i význam, protože je nahrazována propagací. Stejně jako literární produkce i kritika se chce vypořádat s historií a snaží se znovu vymezit svá kritéria. Postupně se přestává uplatňovat typ „autoritativního, neotřesitelného soudu aspirujícího na objektivní pravdu“.²¹ Kritikův názor se stává jedním z mnoha názorů a záleží na subjektu kritika, jakým způsobem se s textem vypořádá. Takové stanovisko vyplývá i z ankety, kterou v roce 1996 uspořádala redakce literárního časopisu *Tvar* – pouze zanedbatelná část dotázaných přisuzuje kritikovi pozici rozhodčího. Kritik se naopak má zabývat například skrytými souvztažnostmi nebo různými možnostmi čtení díla.²² Na stránkách literárních časopisů probíhaly polemiky o úloze kritiky, o jejím „objevování nových modifikací žánrových struktur a druhových forem schopných ztvárnit hodnotovou situaci a problematiku postmoderní doby“.²³

²⁰ MATONOHA 2012, s. 395.

²¹ ZIZLER 2008, s. 22.

²² Tamtéž, s. 23.

²³ JANOUŠEK, Pavel: Time-out aneb Zhroucení tradice. *Tvar* 1, 1990, č. 43, s. 1, 4–5. Polemizoval s ním HAMAN, Aleš: O tom „oddechovém čase“ české literatury. *Tvar* 2, 1991, č. 9, s. 8.

3 Michal Viewegh

Michal Viewegh²⁴ se narodil v Praze roku 1962. Své dětství prožil na Sázavě. Jeho otec byl chemickým inženýrem a matka právníčkou. Maturoval na gymnáziu v Benešově v roce 1980. Poté začal studovat na Vysoké škole ekonomické v Praze, kde setrval dva roky, pak ze studií odešel. Po ukončení studia se živil jako noční strážný, průvodčí ve vlaku či stavební figurant. Od roku 1983 začal studovat na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy obor český jazyk a literatura – pedagogika. Po úspěšném zakončení studií a absolvování povinné vojenské služby učil na základní škole na Zbraslavi. V roce 1993 se stal redaktorem nakladatelství Český spisovatel. Od roku 1995 až dosud se žíví jako spisovatel z povolání. Michala Viewegha lze označit za jednoho z nejčtenějších, nepřekládanějších, ale též nejkritizovanějších autorů současné české literatury.

Považujeme za podstatné zmínit, minimálně v kontextu vztahu autora a literární kritiky, že v prosinci 2012 Vieweghovi praskla aorta. Tato příhoda podminila autorovo přehodnocení určitých stanovisek. Spisovatel situaci komentuje slovy: „Dívám se do zahrady a najednou se vnitřně zklidním a připomenu si, že 90 procent lidí s prasklou aortou nepřežije. Už nesleduju kritiku, bulvár ani politiku. Nenakupuju, nic nesháním.“²⁵

3.1 Krátce o Vieweghově tvorbě

Michal Viewegh vstoupil na českou literární scénu na konci osmdesátých let minulého století. Jeho tvorba začíná uveřejněním několika povídek v příloze *Mladé fronty*. Později působí i jako přispěvatel i do *Mladého světa*.²⁶ Na počátku devadesátých let minulého století zahajuje svou publikační činnost v dalších

²⁴ HEMELÍKOVÁ, Blanka a PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Michal Viewegh. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 3. 2009 [cit. 2015-09-20]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=895>

²⁵ COUFALOVÁ, Martina: Zpátky do života. *Moje psychologie* 9, 2014, č. 1, s. 89.

²⁶ HEMELÍKOVÁ, Blanka a PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Michal Viewegh. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 3. 2009 [cit. 2015-09-20]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=895>

periodikách, jako jsou *Literární noviny*, *Lidové noviny*, *Tvar* či časopis *Playboy*. Vieweghův literární debut spadá do roku 1990, kdy byla vydána próza s detektivní zápletkou *Názory na vraždu*.

Již v této etapě autorovy tvorby se cizelují její základní rysy. Jedná se především o propojení psychologického zkoumání a intenzivně subjektivizovaného vypravěče, který sebereflexivně hodnotí vznik literární výpovědi. Pro spisovatelovu poetiku je typický jednoduchý děj, nosné téma, vtipné dialogy, satirické, ironické až sebeironické komentování. Jeho tvorba se též vyznačuje prolínáním komediálních a tragických momentů. Dominantní složkou způsobu psaní je silná pozice vypravěče, která zároveň plní úlohu autora alter ega. Viewegh své romány koncipuje jako tzv. text o textu. Terminologicky tento způsob psaní textu označujeme jako metatext.²⁷ Ve své tvorbě obecně využívá postmodernistické postupy, jako je vícero čtení nebo časté odkazování.

Tato poetika se ve velké míře projevuje hned v prvním románu *Báječná léta pod psa*.²⁸ Michal Viewegh se po jeho vydání stává jednou z nejvýraznějších prozaických osobností mladší generace.²⁹ Mnohá Vieweghova díla jsou překládána do cizích jazyků. I tento fakt potvrzuje vysokou popularitu jeho děl,³⁰ která se odráží i ve filmových zpracováních či dramatinizacích.³¹ Z filmových adaptací připomeňme díla: *Výchova dívek v Čechách* (1996, rež. Petr Koliha), *Báječná léta pod psa* (1997, rež. Petr Nikolaev), *Román pro ženy* (2005, rež. Filip Renč), *Účastníci zájezdu* (2006, rež. Jiří Vejdělek), *Nestyda* (2008, rež. Jan Hřebejk – dle *Povídek o manželství a sexu*), *Případ nevěrné Kláry* (2009, rež. Roberto Faenza), *Román pro muže* (2010, rež. Tomáš Bařina), *Svatá čtveřice* (2012, rež. Jan Hřebejk), *Andělé všedního dne* (2014, rež. Alice Nellis) a *Vybíjená* (2015, rež. Petr Nikolaev).

²⁷ ŠIDÁK 2012, s. 308.

²⁸ Podrobněji se touto prózou zabýváme níže.

²⁹ Viewegh obdržel za svou tvorbu literární ocenění. Román *Báječná léta pod psa* (1992) získal v roce 1993 Cenu Jiřího Ortena. V roce 2005 byla románu *Vybíjená* (2004) udělena cena čtenářů Magnesia litera.

³⁰ Nejčastěji překládaným titulem je *Výchova dívek v Čechách*, jíž se rovněž podrobněji věnujeme dále.

³¹ HEMELÍKOVÁ, Blanka a PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Michal Viewegh. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 3. 2009 [cit. 2015-09-20]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=895>

Divadelně zpracována jsou *Báječná léta pod psa*, dále pak *Účastníci zájezdu* nebo *Andělé všedního dne*.

3.2 Typ literatury

V souvislosti s tvorbou Michala Viewegha vyvstávají otázky týkající se začlenění jeho tvorby do určitého typu literatury.

Před pádem komunismu byla determinace typu literatury (alespoň v oficiálně publikované oblasti) mnohem jednodušší. Jak je obecně známo, krásná literatura byla v této době používána jako nástroj ideologie a plnila funkci sociální. Každé dílo muselo odpovídat ideovým normám a bylo podrobeno striktní cenzuře. Jestliže daný titul odpovídal dobovým, zejména ideovým kritériím, byl považován za přijatelný, a tudíž se nepochybovalo o jeho správnosti a estetické hodnotě. Proto v totalitním režimu nebyl problém považovat vydané knihy za hodnotné, potažmo umělecké. Naproti tomu populární literatura byla považována za výdobytek tehdejších kapitalistických zemí. Tento „západní“ typ literatury zahrnoval beletristický kriminální román, dobrodružné či milostné prózy atp. V tomto případě ovšem není snadné určit, zda text konkrétní prózy náleží do literatury umělecké, či naopak triviální.

Zřídka pak i v zemích východního bloku vycházely zahraniční přeložené tituly, čímž se v kontextu socialistických zemí smývala hranice mezi prózou krásnou a komerční. Všeobecně byl tehdy šířen odmítavý postoj vůči populární literatuře. Situace se téměř ze dne na den změnila po sametové revoluci, kdy se v českém prostředí objevilo množství překladů i původních próz využívajících prvků populární literatury. Tato změna podnítila pozornost literárních vědců, kteří si uvědomili, že je třeba vytvořit kritéria pro zařazení literatury do oblasti umělecké nebo populární. Literární věda stěží hledá ostré vymezení jednoho či druhého okruhu literatury a nenachází přesnou odpověď na základní otázku, zda „je vždy trestuhodné, jestliže spisovatel využívá napohled banální milostnou či dobrodružnou zápletku“.³²

³²KOVTUNOVÁ 2001, s. 801–806.

Právě tato otázka se týká i literární produkce Michala Viewegha. Ačkoli se jeho knihy těší velké oblibě čtenářů, literární kritikové si s jeho tvorbou mnohdy nevědí rady. Jedním z důvodů je i obtížnost spjatá s určením, zda se prozaik řadí k té či oné oblasti literatury. V následném rozboru literárněkritické recepce chceme mimo jiné poukázat i na pluralitu dobových názorů recenzentů týkajících se této problematiky.

Připustíme-li, že ve Vieweghově případě funguje většinou schéma „vypravěč rovná se alter ego prozaika“, můžeme následnou citací podložit autorův postoj vůči dané oblasti. Jedná se o úryvek z románu *Výchova dívek v Čechách*, v němž o sobě protagonista tvrdí, že „coby dobrovolný styčný důstojník mezi opovrhovaným, avšak kupovaným *čtivem* a respektovanou *literaturou*, kterou prakticky nikdo nečte, musím přirozeně počítat s tím, že na mne budou občas zlostně pokřikovat z obou táborů“.³³ Přestože autor, převlečen za protagonistu románu, uvádí, jaké ohlasy očekává, reaguje na ně, jak poukážeme níže, poměrně nestandardním způsobem.

Podle našeho uvážení je v současnosti Viewegh považován převážně za autora komerčního. Je tomu tak z toho důvodu, že ve svých knihách zpracovává „přitažlivá“ témata, nevyhýbá se líčení otevřených erotických scén a v neposlední řadě píše text srozumitelným jazykem. To vše jsou aspekty, jež potenciálně zajišťují velmi široký okruh čtenářů. Autor bývá kvůli využívání těchto postupů nařčen z podbízivosti se čtenáři. Naskýtá se otázka, zda čtenářsky mimořádně úspěšný prozaik nepíše knihy skutečně jen pro komerční úspěch. Na svých oficiálních webových stránkách Viewegh o komerčním úspěchu tvrdí: „Samozřejmě při psaní myslím na čtenáře a stejně tak vítám každý případný komerční úspěch, ale zároveň jsem nikdy nevydal knihu, jejíž psaní by mě nebavilo. Všechno, co jsem dosud vydal, jsem psal v neposlední řadě i ‚pro sebe‘. Kdybych se řídil jen komerčními hledisky, nevydával bych sbírky ‚intelektuálních‘ literárních parodií, novinové fejetony nebo psychologické novely s názvem *Lekce tvůrčího psaní* — to jest tituly, které si koupí zhruba čtvrtina obvyklého počtu čtenářů.“³⁴

³³ VIEWEGH 1994, s. 112.

³⁴ Odpověď na otázku: Nechtěl byste někdy napsat knihu „čistě pro sebe“, nikoli kvůli komerčnímu úspěchu? *Otázky*. Webové stránky Michala Viewegha [online]. [cit. 2015-10-29]. Dostupné z: <http://www.viewegh.cz/faq.php#5>

Podobně bývá prozaik označován za autora, který píše pro komerční úspěch, protože již léta vydává každoročně minimálně jeden knižní titul. Z dlouhodobého hlediska se tento postup pravděpodobně může odrazit i na kvalitě jeho tvorby. Sám Viewegh se však vůči takovému názoru vymezuje a kvantitu vydávaných titulů komentuje slovy: „Už léta jsem na volné noze, takže se psaní můžu věnovat naplno. Píšu-li v současnosti román čtyři měsíce (v minulosti mi stačily i dva), mohu tři čtvrtě roku přemýšlet o tom dalším. To mi uspěchané nepřipadá.“³⁵

Podle kategorizace Umberta Eca v knize *Skeptikové a těšitelé* můžeme Viewegha začlenit též do tzv. midcultu. Eco vychází z MacDonalдова rozdělení literatury na masscult (masová literatura), midcult (střední literatura) a vysokou literaturu. Michal Viewegh může být právě dobrým příkladem midcultu, tedy kultury střední. Eco píše, že midcult je „nemanželský potomek masscultu, výsledek korupce vysoké literatury“.³⁶ Dále teoretik uvádí pětibodové vymezení midcultu podle MacDonalda. Midcult „1) si vypůjčuje postavy od avantgardy a adaptuje si je tak, aby vyrobil sdělení všem srozumitelné a všemi použitelné; 2) používá těchto postupů, když jsou už známé, rozšířené, použité a *opotřebené*; 3) konstruuje sdělení s cílem vyvolat efekt; 4) prodává je jako Umění; 5) svého konzumenta přesvědčuje, že se prostě setkal s kulturou a že nemá klást další otázky“.³⁷ Italský sémiotik též zmiňuje činnost nazývanou „constant editorializing“, což znamená „vkládání reklamy na výrobek do výrobku samotného“.³⁸ Nutno přiznat, že některé Vieweghovy romány jsou prostoupeny neustálým přesvědčováním čtenářů, že autor knihy je významný český spisovatel, potkává se s jinými spisovateli nebo píše příspěvky do populárních periodik.

V tvorbě prozaika lze, podle našeho mínění, shledat prvky komerčního typu literatury a zároveň prvky střední literatury čili midcultu.

³⁵ Odpověď na otázku: Už léta vydáváte každý rok jednu knihu — nepřipadá vám to příliš rychlé tempo? *Otázky*. Webové stránky Michala Viewegha [online]. [cit. 2015-10-29]. Dostupné z: <http://www.viewegh.cz/faq.php#4>

³⁶ ECO 1995, s. 90.

³⁷ ECO 1995, s. 91.

³⁸ Tamtéž.

4 Báječná léta pod psa

4.1 Charakteristika

Titul *Báječná léta pod psa* vychází v roce 1992 jako druhý v pořadí v autorově tvorbě, po prvotině *Názory na vraždu* z roku 1990. Próza v době vydání vzbudila nebývalý kritický i čtenářský ohlas. Kniha je oceněna Cenou Jiřího Ortena, je filmově zpracována a přeložena do několika jazyků.

Hrdinou a zároveň vypravěčem románu je Kvido. Život Kvida a jeho rodiny je v románu zachycen od šedesátých let minulého století do doby pádu komunistického režimu v Československu. Dějinné události těchto let se Kvida ani celé jeho rodiny nemohou nedotknout. Vypravování začíná těhotenstvím Kvidovy matky a narozením hlavního hrdiny. Kvido v románu vypráví o svém životě, o životech svých rodičů, o zimě strávené ve skleněném přístřešku vily, o herecké kariéře své matky, o narození jeho bratra Paca, o svých prarodičích a v neposlední řadě o šílenství svého otce. Kvidův otec je za normalizace nucen k výkonu dělnické práce, z čehož pramení jeho zoufalství a strach z totalitního režimu.

Dílo lze charakterizovat jako román, který je z hlediska kompozice tvořen jednotlivými kapitolami, podkapitolami a vypravěčovým závěrečným epilogem. Celkem sedmnáct kapitol je dále členěno na subkapitoly, výjimku tvoří pouze druhá kapitola, která obsahuje deníkové záznamy a je jako jediná odlišena graficky (kurzivou). Struktura textu je v celku knihy poměrně konstantní, pouze dvě kapitoly jsou stylizovány jako divadelní dialog.

V románu si nelze nepovšimnout výrazných autobiografických prvků. Hned v úvodu autor knihy předesílá, že román je „obvyklou směsicí pravdy a tzv. fikce“,³⁹ což může čtenáře zprvu zmást. V epilogu je ovšem Kvido představen jako autor, čímž se mění situace okolo inspirace námětu. Předlohou románu je autorův život, Kvido tak plní v podstatě úlohu alter ega k autorovi knihy. Již u tohoto titulu Viewegh využívá postmodernistické postupy, což dokazují převážně úvahy o psaní románu. V dalších románech tuto metodu využívá ještě důsledněji.

³⁹ VIEWEGH 1992, autorský úvod.

Tzv. skutečnost příběhu dokreslují i reálné osoby, jež se příběhu účastní. V úvodu se v pasážích týkajících se divadelnictví objevují například čeští herci Jan Libíček či Vlastimil Brodský, dále je opakovaně zmíněn a důležitou úlohu v ději sehraje i spisovatel a signatář Charty 77 Pavel Kohout.

Vypravěč a čas

Román je psán převážně v er-formě, pouze v úvodu prozaik používá ich-formu. Charakteristika protagonistů je zprostředkována skrze promluvy Kvida, který o sobě mluví v třetí osobě. Podle Genetta označujeme typ zprostředkovatele jako intradiegetického homodiegetického vypravěče.⁴⁰

Je rovněž nezbytné zmínit, že po dobu celého vyprávění do děje příležitostně vstupuje postava redaktora s různými postřehy, připomínkami či otázkami. Protagonista plní úlohu cenzora a polemizuje s vypravěčem o charakteru knihy a případných cenzorských zásazích. Tyto pasáže jsou vždy graficky odděleny a tvoří pouze minoritní část textu.

Příběh je vyprávěn retrospektivně a vypravěč nese silně subjektivní charakter. Děj je zprostředkován v minulém čase, přítomný čas je využíván situačně, například při výskytu formy dialogu:

„Matka: Neprovokej. Jezte. Dobrou chuť.

Kvido: Dobrou chuť.

Otec: Nápodobně. Ten chleba –?

Matka: Je pět dní starej. Nikdo jste nedošli nakoupit.“⁴¹

Tematická výstavba

V tematické výstavbě textu hrají významnou roli zvířata. Základní motiv tvoří už od počátku pes. Napovídá tomu již oxymorický titul prózy a rovněž jedna z úvodních pasáží celé knihy. Vypravování začíná situací, kdy těhotnou Kvidovu

⁴⁰ ANTOR 2006, s. 147.

⁴¹ VIEWEGH 1992, s. 141.

matku na ulici vyleká pes. Jeho matka trpí panickým strachem ze psů, což pravděpodobně zapříčiní Kvidův urychlený a teatrální příchod na svět. Kvido se totiž narodí přímo na divadelních prknech. Následuje nedobrovolné přijetí německého ovčáka do rodiny jakožto poslední podmínka k přidělení domu Kvidovým rodičům. Ačkoli s touto výhradou matka nesouhlasí, musí se jí podvolit. Ani v této etapě rodinného života s sebou pes nepřináší cokoli pozitivního a stává se pro rodinu spíše přítěží. Motiv psa se opakuje i v kritickém okamžiku, kdy matka opět hlasitě vykřikne kvůli úleku z něj, čímž prozradí rodinu před veřejnými orgány. Odhalení má za následek vyslýchání, rapidní snížení pracovní pozice Kvidova otce a vůbec zhoršení jeho celkového duševního zdraví. Pes jako by znázorňoval metaforu strachu, matčin strach ze psů lze přirovnat ke strachu části tehdejší společnosti z totalitního systému.

Pes ovšem není jediným zvířetem ztvárňujícím „hybnou“ sílu příběhu. Dalším, zpočátku nenápadným zvířetem, jsou andulky Kvidových prarodičů. Andulky žijí v domácnosti s prarodiči po dlouhá léta, nikdy nebývá nutné kvůli nim zavírat okno a obávat se jejich úniku. Tato situace se změní po vpádu vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968, tehdy andulky ze zprvu ještě nepochopitelných důvodů prarodičům poprvé samy uletí. Stejný scénář se opakuje ještě jednou již s novými andulkami ve chvíli, kdy v rozhlase oznamují státní převrat v SSSR.

Jako další motiv můžeme označit nevěru. V tomto případě sice neplní úlohu hlavního motivu románu, ale jak objasníme níže, tvoří intertextový motiv děl Michala Viewegha. Ačkoli v této próze není explicitně řečeno, zda Kvidův otec podvedl s Jugoslávkou Mirjanou Kvidovu matku, jsou zde přítomny signály tohoto motivu.

Postavy

V románu funguje nekomplikovaná hra se jmény představitelů. Některé osoby v románu nejsou označeny *proprii*, ale označením ve vztahu k protagonistovi – *Kvidova matka*, *Kvidův otec*. Kvido tak užívá k pojmenování vlastních rodičů pouze apelativ. Jiní rodinní příslušníci jsou pojmenováni příbuzenským vztahem ke Kvidovi a jejich *propriem* – *babička Líba*. Další osoby jsou pojmenovány obvyklým způsobem, tedy *propriem*. Kvido tímto odměřeným způsobem své rodiče rovněž

oslovuje, což funguje komicky především v době, kdy je ještě v útlém dětství. Odosobňující pojmenování rodičů přetrvává téměř v celém příběhu. Jen jednou se skrze Kvidovu promluvu dozvídáme, že se otec jmenuje Josef. Matka zůstává bezejmenná. Pojmenovávání má však za úkol sehrát i zvláštní roli. Jedná se o situaci, kdy Kvidův otec přejmenuje štěně německého ovčáka z Tery na Něhu. Negativní přístup Kvidovy matky ke psovi se po zjemnění pojmenování nijak nemění.

Postavy románu tvoří převážně Kvidova rodina a jejich blízké okolí. Kvido je inteligentně nadprůměrné dítě a čtenář jej sleduje od dospívání až do dospělosti. Fyzicky je Kvido v dětství popisován jako obtloustlý brýlatý chlapec nevelkého vzrůstu. Kvidova vysoká inteligence je jedním ze silných zdrojů komiky románu, například v situacích, kdy hovoří velice kultivovaným jazykem již v pouhých čtyřech letech, nebo když tvrdí, že si uvědomuje svůj vlastní prenatalní stav. V období dospívání je čtenář svědkem Kvidových sexuálních nezdarů: s celoživotní láskou Jaruškou se snaží zplodit potomka, což se v jeho podání mění v zodpovědný úkol. Tato „mise“ mu je zadána matkou, která tím doufá ve zlepšení psychického stavu otce.

V postavě Kvidovy matky kontrastuje vizuální křehkost se silnou osobností. Dokazuje to její tolerance vůči manželovým podivným nápadům, psychické nevyrovnanosti i přijetí Jugoslávky Mirjany do domácího azylu. Matka je plná protikladů. Vystudovala práva a hraje na divadle. Na druhou stranu je až nepřírozeně stydlivá. Trpí panickým strachem ze psů, ale z domnělých příslušníků Státní bezpečnosti strach necítí. Přestože už dosáhla zralejšího věku, připomíná vzhledem stále holčičku. Bývá sarkastická, její pohled na tehdejší politický systém není ustrašený, jako tomu je u jejího partnera.

Kvidův otec je postava velmi proměnlivá: jeho životní elán a jeho sebevědomí se podobá až maniodepresivním stavům. Příkládá velký význam tomu, co si o něm myslí druzí, konkrétně kolegové v práci – když se spolupracovníci domnívají, že má milenku z Jugoslávie, nebo když absolvuje zahraniční cestu, jeho sebevědomí rapidně stoupá. Jakmile je mu v období normalizace výrazně snížen pracovní post a je nucen absolvovat výslech, strach z totalitního systému mu způsobí nervové zhroucení. Můžeme tak pozorovat psychologický přerod silného mladého muže v duševní trosku. Jednání Kvidova otce dochází až do extrémní polohy, kdy si

začíná zhotovovat vlastní rakev. Jeho stav se zlepšuje po pádu komunismu a narození prvního vnoučete. Na vývoji této postavy vidíme, jak dokázal politický režim nabourat všední život.

4.2 Seznam recenzí a kritik

Za dobovou recepci považujeme tu, která spadá bezprostředně do roku vydání knihy, případně do roku následujícího. V případě této knihy se jedná tudíž o recenze a kritiky z roku 1992 a další recenze publikované do konce roku 1993.

Níže uvádíme seznam recenzí a kritik⁴² věnovaných próze *Báječná léta pod psa* (řazeno chronologicky), které vyšly ve vymezeném období (1992–1993).

J. S.

Další román na tělo o psu. / Podepsáno J.S.

In: *Reportér*. - Roč. 7, č. 47. - 1992. - s. 27

JANÁČEK, Pavel

Groteska o velké lásce. / Pavel Janáček

In: *Nové knihy*. - č. 44. - 1992. - s. 1

KUČMÁŠ, Jan

Psí léta M. Viewegha. / Jan Kučmáš

In: *Český deník*. - Roč. 2, č. 266. - 1992. - s. 14

PEŇÁS, Jiří

Taková podařená groteska. Vieweghovy sázavské memoáry. / Jiří Peňás

In: *Prostor*. - Roč. 1, č. 199. - 1992. - s. 10

LUKEŠ, Emil

Vieweghova melancholická groteska. / Emil Lukeš

In: *Tvar*. - Roč. 3, č. 51/52. - 1992. - s. 19–20

LUKEŠ, Jan

Báječná léta českého chrchle. / Jan Lukeš

In: *Lidové noviny*. - Roč. 6, č. 40, příl. Národní 9, č. 7. - 1993. - s. 2

⁴² Citační údaje ke všem recenzím a kritikám uvedeným v této práci získáváme z Ústavu pro českou literaturu AV ČR na základě elektronické korespondence. (pozn.: Elektronická bibliografická databáze Ústavu pro českou literaturu AV ČR se momentálně potýká s technickým problémem při exportu dat z historické databáze do externího souboru. Z tohoto důvodu jsme nuceni získávat informace ke všem analyzovaným knihám touto nestandardní cestou.)

KARFÍK, Vladimír

Báječná léta pod psa. / Vladimír Karfík

In: *Literární noviny*. - Roč. 4, č. 10. - 1993. - s. 7

MALÁT, Jan

Báječná léta za totality. / Jan Malát

In: *Československý týdeník*. - Roč. 4, č. 20. - 1993. - s. 4

NOVOTNÝ, Vladimír

Docela báječné retro. České posrpnové trauma očima třicátníka. / Vladimír Novotný

In: *Mladá fronta Dnes*. - Roč. 4, č. 33. - 1993. - s. 11

CHUCHMA, Josef

Docela normální rodinka. / Josef Chuchma

In: *Mladý svět*. - Roč. 35, č. 4. - 1993. - s. 60

VLAŠÍN, Štěpán

Konečně prozaický talent. / Štěpán Vlašín; Podepsáno V. Števa

In: *Naše pravda*. - Roč. 4, č. 5. - 1993. - s. 5

ROUS, Lukáš

O létech pod psa. Milá kniha o nemilých časech Michala Viewegha. / Lukáš Rous

In: *Práce*. - Roč. 49, č. 5. - 1993. - s. 6

MANDYS, Pavel.

Mrazivá groteska / Cena Jiřího Orteny; kritická poznámka k jejímu udělení M.V.

In: *Český deník*. - Roč. 3, č. 240. - 1993. - s. 8

LUKEŠ, Emil

Poznámka ke Karfíkově recenzi Báječných let pod psa (LtN, č.10/1993). /

Emil Lukeš

In: *Literární noviny*. - Roč. 4, č. 14. - 1993. s. 6.

PILAŘ, Martin

Rakvičkové divadlo. / Martin Pilař

In: *Iniciály*. - Roč. 4, č. 32. - 1993. - s. 60–61

SOLDÁN, Ladislav

Z let, kdy tálo i přimrzalo. / Ladislav Soldán

In: *Rovnost*. - Roč. 3(108), č. 34. - 1993. - s. 4

4.3 Dobová recepcce

Obecně lze konstatovat, že literárněkritické přijetí románu *Báječná léta pod psa* je velmi pozitivní. Po vydání a kladných ohlasech nejen z řad čtenářů, ale i autorů recenzí a kritik se autor začal dostávat do širšího povědomí tehdejší společnosti. V autorově tvorbě představují *Báječná léta* bezpochyby přelomovou knihu, při jejíž recepci došlo k vzácnému názorovému souladu recenzentů i čtenářů.

Charakter románu

Autoři recenzí v jednotlivých periodikách se v podstatě shodují na tom, že Vieweghův román je autobiografický. Slovy Emila Lukeše: „Není pochyb, že jde o román autobiografický, klíčový, v němž stejně jako v prvotině tvoří reálnou kulisu městečko Sázava [...]. Samo jméno protagonisty – Kvido – [...] je autorovým druhým já.“⁴³ Rovněž Jiří Peňás vnímá postavu Kvida jako „spisovatelovo alter-ego“.⁴⁴ Dle Štěpána Vlašína⁴⁵ podtrhuje sám Viewegh autobiografický ráz díla tím, že v samotném závěru odhalí odevzdání rukopisu svého románu. Vlašín se stejně jako téměř všichni ostatní recenzenti kloní k autobiografičnosti románu: „V kratičké předmluvě sice Viewegh prohlašuje román za obvyklou směsicí pravdy a fikce, ale ukazatel směru zřetelně míří k první možnosti.“⁴⁶ Ladislav Soldán popisuje román jako „úsměvnou, a nikoli jenom sebeironickou autobiografii“.⁴⁷ To, že je text psán převážně v er-formě, jsme zmiňovali již výše. Josef Chuchma takto ustrojený text vnímá jako projev mírné izolovanosti: Viewegh/Kvido „Báječná léta pod psa“ sepisuje, ovšem v er-formě, tedy píše o sobě jako o něm, aby od něho měl odstup jako od jiných. Je to též román o psaní románu, říká se tomu metaromán nebo metatext“.⁴⁸ V označení příběhu za ryze skutečný je zdrženlivý Vladimír Karfík, který s ohledem na narativní formu upozorňuje na „určitou autorskou distanci“, která

⁴³ LUKEŠ, Emil: Vieweghova melancholická groteska. *Tvar* 3, 1992, č. 51/52, s. 20.

⁴⁴ PEŇÁS, Jiří: Taková podařená groteska. Vieweghovy sázavské memoáry. *Prostor* 1, 1992, č. 199, s. 10.

⁴⁵ Autor recenze podepsán pod pseudonymem V. Števa.

⁴⁶ VLAŠÍN, Štěpán: Konečně prozaický talent. *Naše pravda* 4, 1993, č. 5, s. 5.

⁴⁷ SOLDÁN, Ladislav: Z let, kdy tálo i přimrzalo. *Rovnost* 3, 1993, č. 34, s. 4.

⁴⁸ CHUCHMA, Josef: Docela normální rodinka. *Mladý svět* 35, 1993, č. 4, s. 60.

„nás musí vést k opatrnosti při eventuálním srovnávání vypravěčova příběhu s životní láskou, příběhu románového s příběhy skutečnými“.⁴⁹ Pro srovnání uvádíme navíc i pohled Viewegha na diskutovanou autentičnost: „Ta pravdivost je ovšem částečná: kdybych chtěl psát skutečně pravdivý román o naší rodině, musel by vypadat úplně jinak – vážněji, drásavěji a nudněji.“⁵⁰

Žánrová specifikace

Sám autor na přebalu knihy předkládá své dílo jako melancholickou grotesku. Většina recenzentů se s autorovým tvrzením ztotožňuje. Slovy Vladimíra Novotného: „Viewegh je [...] bezprostřednější, spontánnější, zachycuje s groteskně všedním šklebem, předlistopadovou realitu, jaká zkrátka a dobře byla či aspoň mohla být“.⁵¹ Podle Martina Pilaře zase „v krátkém epilogu, v němž jsou načrtnuty osudy postav po listopadu 1989, Viewegh neopouští svou groteskní notu“.⁵² Věnujme pozornost výňatku z recenze Jiřího Peňás, v níž se Vieweghovu dílu dostalo označení novela, což je však ojedinělý případ: „Ona doba bezčasí [...] dostala ve Vieweghově novele šaškovský kabát smutné grotesky.“⁵³ Ostatní recenzenti knihu *Báječná léta pod psa* žánrově charakterizují veskrze vždy jako román.⁵⁴

Michal Viewegh v rozhovoru s Jiřím Peňásem o žánrovém zařazení prohlásil: „Ať se pokouším o sebepsychologičtější prózu, vždycky se mi to zvrtné v grotesku.“⁵⁵ O přiřazení Vieweghovy knihy k určitému žánru se odehrála mírná polemika na stránkách *Literárních novin*. Emil Lukeš vyjadřuje svůj nesouhlas s tvrzením Vladimíra Karfíka, který se ve své recenzi vymezuje vůči označení

⁴⁹ KARFÍK, Vladimír: *Báječná léta pod psa*. *Literární noviny* 4, 1993, č. 10, s. 7.

⁵⁰ PEŇÁS, Jiří: *Vždycky se mi to zvrtné v grotesku*. / Michal Viewegh Rozmlouval Jiří Peňás. *Mladý svět* 35, 1993, č. 4, s. 19.

⁵¹ NOVOTNÝ, Vladimír: *Docela báječné retro*. České posrpnové trauma očima třicátníka. *Mladá fronta Dnes* 4, 1993, č. 33, s. 11.

⁵² PILAŘ, Martin: *Rakvičkové divadlo*. *Iniciály* 4, 1993, č. 32, s. 60.

⁵³ PEŇÁS, Jiří: *Taková podařená groteska*. Vieweghovy sázavské memoáry. *Prostor* 1, 1992, č. 199, s. 10.

⁵⁴ Spojení „román *Báječná léta pod psa*“ dáváme v této práci přednost.

⁵⁵ PEŇÁS, Jiří: *Vždycky se mi to zvrtné v grotesku*. / Michal Viewegh Rozmlouval Jiří Peňás. *Mladý svět* 35, 1993, č. 4, s. 19.

melancholická groteska. K objasnění chápání žánru je dle Emila Lukeše vhodné vycházet „z paradoxního oxymoronického titulu prózy, neboť ten naznačuje paradoxní dvojznačný autorův vztah k předlistopadovému období, daný tím, že nešťastná léta zprofanované normalizace byla zároveň šťastnými léty jeho dětství a mládí“.⁵⁶ Proto dle recenzenta právě tímto způsobem Viewegh svůj román charakterizuje jako melancholickou grotesku. Naopak Vladimír Karfík v recenzi píše: „A co ta groteska? Viewegh může o své próze stokrát říkat, že je groteska, ale *Báječná léta pod psa* jsou všechno jiné, jenom ne groteskní.“⁵⁷ Emil Lukeš pak oponuje Karfíkovi následujícími slovy: „Viewegh ale hovoří o ‚melancholické‘ grotesce, čím připomíná filmovou tradici chaplinovskou.“⁵⁸ Dále píše, že Vieweghovi jde „spíše o metaforické pojmenování, naznačující, že v knize je plno groteskních prvků [...], promíchaných s ‚česky laskavým humorem‘, ale i satirickými šlehy“.⁵⁹ Vladimír Karfík se svým stanoviskem jako jediný výrazně odlišuje od převažujícího názoru na *Báječná léta pod psa* jako dílo groteskní.

Umělecké prostředky

Ironie, satira, humor – to jsou klíčové prvky, které recenzenti převážně vyzdvihují a upozorňují na ně: „Ironie je Kvidova parketa, nemůžeme ji chápat jinak než jako přesnou autorovu sebereflexi, neboť ironický přístup je mu nejvlastnější, prostupuje v různých podobách veškerou jeho dosavadní tvorbu a ironie (i sebeironie) je východiskem pohledu na svět.“⁶⁰ V tomto případě se již Emil Lukeš ocitá v názorovém souladu s Vladimírem Karfíkem: „Přijetí Vieweghova románu je neobyčejně příznivé, snad proto, že se autor dívá na nedávnou minulost, aniž by z ní cokoli diabolizoval nebo mytizoval, naopak, píše o ní s humorem plným ironie a sebeironie.“⁶¹ A v poslední řadě se k tomuto názoru přiklání i Jiří Peňás:

⁵⁶ LUKEŠ, Emil: Vieweghova melancholická groteska. *Tvar* 3, 1992, č. 51/52, s. 20.

⁵⁷ KARFÍK, Vladimír: *Báječná léta pod psa*. *Literární noviny* 4, 1993, č. 10, s. 7.

⁵⁸ LUKEŠ, Emil: Poznámka ke Karfíkově recenzi *Báječných let pod psa*. *Literární noviny* 4, 1993, č. 14, s. 6.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ LUKEŠ, Emil: Vieweghova melancholická groteska. *Tvar* 3, 1992, č. 51/52, s. 20.

⁶¹ KARFÍK, Vladimír: *Báječná léta pod psa*. *Literární noviny* 4, 1993, č. 10, s. 7.

„Viewegh je originální ironik, vypravěč absurdních minipříběhů a mistr komické zkratky.“⁶²

Recenzenti nadměru pozitivně oceňují humor a komiku v románu: „Báječná léta nabízejí víc než zábavu. Rozhodně pocit úlevy z toho, že události a postoje, konvenčně ohrazené komplexem vážnosti, pojednal někdo jako bufonádu.“⁶³ Bez ohledu na to, že se děj odehrává v totalitní době, vyvolává kniha ve svých čtenářích smích: „Smějeme se místy nevázaně, i když nás přitom často mrazí v zádech.“⁶⁴

Čtenář

Další aspekt, který sledujeme, se týká typu čtenáře, pro něhož je dle recenzentů kniha určena. V tomto případě jsou recenzenti zajedno. Naprosto se shodují v tom, že *Báječná léta pod psa* jsou vhodná jak pro širší čtenářskou obec, tak pro čtenáře s vyššími nároky. To vše se autorovi knihy údajně podařilo provést, aniž by se potenciálním čtenářům musel podbízet. Recenzenti například píší: „Báječná léta pod psa nejsou [...] jen literaturou o literatuře, ale také literaturou ke čtení“⁶⁵ nebo „jenže ono je to navíc i vtipné, dokonce takzvaně pro (skoro) všechny“⁶⁶ případně že Viewegh „vypravuje příběh, který je přitažlivý i pro širší publikum, přitom volí šťastnou, nepodbízivou polohu, jež potěší též čtenáře náročné“⁶⁷. Recenzent podepsán iniciálou J. S. si pochvaluje, jak autor námět „dokázal zpracovat poutavě a humornou formou ‚pro všechny‘, což je v dnešní literární šedi třeba cenit“⁶⁸. Bez ohledu na to, že se jedná o metatext, neškodí to podle Chuchmy porozumění textu. Posuzovatel se domnívá, že „vtip je však v tom, že když *Báječná léta pod psa* čtete, báječně je vstřebáte, aniž byste něco museli o metakličkách vědět“⁶⁹.

⁶² PEŇÁS, Jirí: Taková podařená groteska. Vieweghovy sázavské memoáry. *Prostor* 1, 1992, č. 199, s. 10.

⁶³ JANÁČEK, Pavel: Groteska o velké lásce. *Nové knihy*, 1992, č. 44, s. 1.

⁶⁴ LUKEŠ, Emil: Vieweghova melancholická groteska. *Tvar* 3, 1992, č. 51/52, s. 19.

⁶⁵ JANÁČEK, Pavel: Groteska o velké lásce. *Nové knihy*, 1992, č. 44, s. 1.

⁶⁶ CHUCHMA, Josef: Docela normální rodinka. *Mladý svět* 35, 1993, č. 4, s. 60.

⁶⁷ LUKEŠ, Emil: Vieweghova melancholická groteska. *Tvar* 3, 1992, č. 51/52, s. 19.

⁶⁸ S., J.: Další román na tělo o psu. *Reportér* 7, 1992, č. 47, s. 27.

⁶⁹ CHUCHMA, Josef: Docela normální rodinka. *Mladý svět* 35, 1993, č. 4, s. 60.

Přednosti

Znovu zopakujeme, že román je dobovou recepcí přijat veskrze kladně. Vedle prvků, které zmiňujeme výše, autoři recenzí dále vyzdvihují například Vieweghovo umění dobře pointovat, čerpat podněty z umění či filmu, přizpůsobovat tvar potřebám vyprávění nebo střídat vypravěčské tempo. Stejně tak je kladně hodnocena prozaikova schopnost vylíčit vážné téma s nadsázkou a smyslem pro detail. Emil Lukeš hodnotí autora jako vnímavého pozorovatele, jehož „rozvinutá vizuální a pocitová paměť má v zásobě spoustu konkrétních detailů, jichž využívá k barvitému zobrazení jednotlivých postav“.⁷⁰

Posuzovatelé se shodují na tom, že za úspěšností románu stojí mimo jiné i jeho odlišnost od tehdy vydávané prózy, která tematizovala období normalizace. Ve většině z nich jsou líčeny pocity z omezeného prostoru či úzkosti z promarněného času, což sice obsahují i *Báječná léta*, jenže navíc dodávají ještě i „prvek zábavnosti“.⁷¹ V tomto ohledu podle Vladimíra Novotného próza „vyšla v pravý čas“.⁷²

Výtky

Je neoddiskutovatelné, že pozitivní ohlasy převládají, v recenzích však nalézáme i opačný pól. V příspěvku Josefa Chuchmy je hodnocena negativně část obsahující Kvidův deník z období dětství: „Vůbec těch osm stránek z Kvidova deníku je nejslabších, protože jako by nejvtipnějších: to je pasáž z knihy trochu jiné ražby.“⁷³ Tentýž recenzent není spokojen s prací s fikčními fakty: „Kvidův bratr Paco je počat první červnovou sobotu [...] a na další straně doktorka Zita Kvidově matce oznamuje, že se narodí téhož roku v únoru.“⁷⁴ Vinu za fikční faktografické nepřesnosti, jak sám recenzent podotýká, ovšem nese do jisté míry i nakladatelský redaktor. Mínilo, že vady podobného rázu nijak zvlášť nepoškozují kvalitu či

⁷⁰ LUKEŠ, Emil: Vieweghova melancholická groteska. *Tvar* 3, 1992, č. 51/52, s. 20.

⁷¹ PILAŘ, Martin: Rakvičkové divadlo. *Iniciály* 4, 1993, č. 32, s. 60.

⁷² NOVOTNÝ, Vladimír: Docela báječné retro. České posrpnové trauma očima třicátníka. *Mladá fronta Dnes* 4, 1993, č. 33, s. 11.

⁷³ CHUCHMA, Josef: Docela normální rodinka. *Mladý svět* 35, 1993, č. 4, s. 60.

⁷⁴ Tamtéž.

nekvalitu díla, a takovýto zápor můžeme tedy klasifikovat jako marginální. Dalším, kdo nehovoří o celém románu pouze v superlativech, je Ladislav Soldán, jenž kritizuje „trochu unáhlený a kompozičně nedotažený [...] závěr a hlavně epilog“.⁷⁵

Jediným, kdo se výrazně názorově vymaňuje, je Pavel Mandys, který v několikařádkové glose označuje Viewegha za „povrchního humoristu“.⁷⁶ Mandysovo označení bude jako spisovatelova zpětná reakce hned několikrát reflektováno ve Vieweghově dalším románu.

Očekávání vývoje tvorby

Vzhledem k tomu, že v současnosti již víme, jaký měla a má vývoj další tvorba Michala Viewegha, bude jistě přínosné předložit několik informací o tom, co vývoji jeho produkce v rámci dobové recepce tehdejší recenzenti predikovali a též co od prozaikovy další tvorby očekávali. V rozsáhlé recenzi Emil Lukeš píše: „Ve své tvorbě však nejde – doufám, že ani nepůjde – cestou vyhovující pokleslému vkusu.“⁷⁷ Josef Chuchma pak doufá, „že to někdo venku koupí a někdo dobře přeloží, aby tam viděli, jak jsme si žili“.⁷⁸ Další recenzent Lukáš Rous se, jak dnes už víme, poněkud nadbytečně obával, že „zřejmě bude tento ‚znevažující‘ pohled pro mnohé nepřijatelný“.⁷⁹ Ladislav Soldán zase píše: „Po slíbené prvotině čekalo se, jaká bude autorova druhá kniha; ta je prubířským kamenem. [...] nezklamal ty čtenáře a kritiky, kteří dávají přednost intelektuálnímu spisovatelství.“⁸⁰ Podle Štěpána Vlašína ve „Vieweghovi vyrostl kultivovaný prozaik, přemýšlivý a osobitý, který do budoucna nemálo slibuje“.⁸¹

O kritickém přijetí románu *Báječná léta pod psa* lze s výše uvedenými citacemi bez obav prohlásit, že je přijat takřka bezvýhradně kladně. Dokladem

⁷⁵ SOLDÁN, Ladislav: Z let, kdy tálo i přimrzalo. *Rovnost* 3, 1993, č. 34, s. 4.

⁷⁶ MANDYS, Pavel: Mrazivá groteska / Cena Jiřího Orteny; kritická poznámka k jejímu udělení M. V. *Český deník* 3, 1993, č. 240, s. 8.

⁷⁷ LUKEŠ, Emil: Vieweghova melancholická groteska. *Tvar* 3, 1992, č. 51/52, s. 20.

⁷⁸ CHUCHMA, Josef: Docela normální rodinka. *Mladý svět* 35, 1993, č. 4, s. 60.

⁷⁹ ROUS, Lukáš: O létech pod psa. Milá kniha o nemilých časech Michala Viewegha. *Práce* 49, 1993, č. 5, s. 6.

⁸⁰ SOLDÁN, Ladislav: Z let, kdy tálo i přimrzalo. *Rovnost* 3, 1993, č. 34, s. 4.

⁸¹ VLAŠÍN, Štěpán: Konečně prozaický talent. *Naše pravda* 4, 1993, č. 5, s. 5.

čtenářského úspěchu je i vyprodání titulu po prvním vydání a pozdější vydání v reedicích. Viewegh v rozhovoru úspěšnost této prózy vysvětluje tím, že je v knize „spousta příběhů – mnoha čtenářům se totiž dneska, kdy jsou knihy plné vnitřních monologů a proudů vědomí, po příběhu – mám takový pocit – trochu stýská. [...] Ale především je v ní humor – a proč taky ne: Jistě, byla to zlá, mizerná doba – ale na druhou stranu se odmítám tvářit, že jsem se tenkrát ani pořádně nezasmál“.⁸² V dalším rozhovoru spisovatel zase hovoří o tom, co podle něj zapříčinilo shodu mezi čtenáři a kritiky: „Mám takovou představu ideální knihy: Zábavné, příjemně se čtoucí a srozumitelné opravdu téměř pro každého – a přitom [...] chytré a pravdivé.“⁸³ Názorovou kongruenci vyllynuvší mezi čtenáři a autory recenzí a kritik hodnotíme jako relativně neobyčejný a neběžný stav.

⁸² VERECKÝ, Ladislav: Vojna ze mě neudělala chlapa, ale manžela. Říká v rozhovoru spisovatel Michal Viewegh. *Vlasta* 47, 1993, č. 21, s. 21.

⁸³ DV: Do vlaku i pro kritika. Michal Viewegh dnes odpoledne přebírá Cenu Jiřího Ortena. *Večerník-Praha* 3, 1993, č. 217, s. 12.

5 Výchova dívek v Čechách

5.1 Charakteristika

Po románu *Báječná léta pod psa* z roku 1992 přichází autor po dvou letech s druhým románem *Výchova dívek v Čechách*. Považujeme za důležité zmínit, že ještě před vydáním tohoto románu vydal Viewegh v roce 1993 soubor literárních parodií *Nápady laskavého čtenáře*. Jak později uvidíme, literárněkritické přijetí románu *Výchova dívek v Čechách* není zdaleka tak pozitivní, jako tomu bylo u románu prvního. Próza zůstala bez ohledu na negativní ohlasy recenzentů čtenářsky velmi oblíbená. Stejně jako *Báječná léta pod psa* byl tento román díky čtenářskému úspěchu přeložen do několika cizích jazyků a filmově zpracován.

Na obálce knihy se dočteme, že *Výchova dívek v Čechách* je „spíše než románem v obvyklém slova smyslu jakýmsi bezmála dokumentárním záznamem skutečných událostí“.⁸⁴ Knihu lze tedy dle textu na obalu číst několika způsoby: „jako strhující autentický příběh životní tragédie dvacetileté dívky [...], jako vtipnou grotesku o poměrech panujících v českém školství, jako inspirující ‚knihu o psaní knih‘ a konečně i jako ironický osobitý román milostný“.⁸⁵ Eventualit čtení a výkladu je skutečně mnoho. Uvedená mnohost čtení dle našeho názoru zajišťuje titulu široký okruh čtenářů. Tomu, že označujeme román jako postmoderní, napomáhá i časté užití odkazů a intertextualita. Autor využívá citátů od domácích i zahraničních spisovatelů.

Novým, a jak se později ukáže, vcelku zásadním jevem je to, že autor do textu začleňuje některé z kritických ohlasů na svůj první román. Viewegh uplatňuje skrze vypravěče tendenci vyjadřovat se k některým výrokům recenzentů. Uvádíme úryvek, v němž Viewegh reaguje na kritickou poznámku⁸⁶ Pavla Mandyse, který autora tituluje jako povrchního humoristu: „Ještě jedna žakovská perlička –

⁸⁴ VIEWEGH 1994, informace na přebalu knihy.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ MANDYS, Pavel: Mrazivá groteska / Cena Jiřího Ortena; kritická poznámka k jejímu udělení M. V. *Český deník* 3, 1993, č. 240, s. 8.

a už mi toho *povrchního humoristu* opravdu nikdo neodpáře.⁸⁷ V dalších kapitolách uvidíme, že se tento autorův neobvyklý způsob reagování na dříve vydané recenze později stane standardním postupem.

Hlavní dějovou linii knihy tvoří příběh učitele, jemuž je nabídnuto, aby prostřednictvím hodin tvůrčího psaní napravil dceru milionáře. Dívka jménem Beáta totiž odmítá s kýmkoli komunikovat. Po několika absolvovaných lekcích se sice podaří Beátu rozmluvit, ovšem zároveň se učitel a napravovaná dcera do sebe zamilují. Vzájemná láska po několikaměsíčním opojení vyprchá a nevypočitatelná Beáta nakonec kvůli bezvýchodnosti situace, v níž se dlouhodobě nachází, spáchá sebevraždu. Do románu jsou začleněny i pasáže ze školního prostředí, rodinného života nebo z procesu tvorby románu.

Knih je rozčleněna do dvanácti kapitol označených římskými číslicemi, ty jsou dále rozděleny na podkapitoly značené arabskými číslicemi. Kromě výše zmíněných citací ve *Výchově* najdeme též krátké povídky nebo články z tisku. V próze převažuje spíše epická složka; psychologického prokreslení postav oproti románu prvnímu ztelně ubylo.

Pasáže náležející do pásma vypravěče jsou psány převážně spisovnou češtinou, v dialozích autor užívá prvky z obecné češtiny. Výjimku tvoří pouze Beátina povídka psaná hovorovou češtinou. V pasážích psaných spisovným jazykem a taktéž v dialozích je určité slovo či sousloví zvýrazněno kurzívou. Tento jev se vyskytuje v textu od začátku do konce a objevuje se poměrně často. Zvýraznění kurzívou plní například úlohu ironizace daného slova. Uvádíme citaci z části románu, kdy již mezi učitelem a Beátou vzniká milenecký poměr. „Představil jsem ho Beátě s jistým malým zadostiučiněním, neboť jeho nohy v kožených sandálech byly čisté. Beátu jsem označil za svou *kamarádku*.“⁸⁸ V jiných případech autor tímto způsobem zdůrazňuje podstatné informace.

Vypravěč a čas

⁸⁷ VIEWEGH 1994, s. 19.

⁸⁸ VIEWEGH 1994, s. 107.

Převažující část knihy se skládá z promluv vypravěče a dialogů. Vyprávění je podáno z jedné perspektivy, vypravěč – postava učitele příběh zprostředkovává v ich-formě a retrospektivně. Stejně jako u předchozího románu označujeme typ zprostředkovatele příběhu jako intradiegetického homodiegetického vypravěče.⁸⁹ Vypravěč tu opět vystupuje jako autorovo alter ego. Subjekt vypravěče se mění pouze v případě povídky napsané Beátou.

Vypravěče můžeme označit za komplikovaného, protože vystupuje ve dvou rovinách románu. Jednak je to vypravěč, kdo aktuálně situace v příběhu prožívá, a také je to vypravěč, kdo děj komentuje z časového odstupu. Uvádíme úryvek, v němž se Beáta nachází ve svém opětovném euforickém duševním stavu, paralelně se střídajícím se stavem depresivním: „Teprve dnes si dodatečně přiznávám onu pokryteckou *samozřejmost*, ono předstírané *zasvěcení*, s nimiž jsem od Beáty klidně, bez mrknutí oka přijímal všechny ty bláznivé, šokující informace.“⁹⁰ Z úryvku je patrný časový odstup tohoto komentáře od pokračujícího vyprávění, jež se navrací k aktuálnímu prožívání v příběhu. Čtenář je tímto způsobem na okamžik vytržen z plynulosti příběhu. Z uvedené citace rovněž vyvozujeme, že vypravěč jemnými náznaky anticipuje budoucí vývoj, zhruba od poloviny románu může čtenář skrze tuto prolepsi vytušit blížící se zánik jedné z postav. Prostřednictvím krátkých vstupů vypravěč rovněž často hodnotí a komentuje své vlastní chování: „Jenom proboha neprozradit, že *nejsem in*.“⁹¹

Přistoupíme-li na výklad, že vypravěč ztvárňuje autora románu, můžeme v textu nalézt ironicky podané důvody, proč Viewegh román napsal:

„Demonstrovat sečtělost.

Ukázat sklony k exhibicionismu.

Ublížit manželce.

Ublížit některým bývalým kolegům.

Skandalizovat.

Zatroubit k dalšímu útoku na ministra školství.

Získat další literární cenu.

⁸⁹ ANTOR 2006, s. 147.

⁹⁰ VIEWEGH 1994, s. 150.

⁹¹ Tamtéž.

Vydělat další prachy.
Zaplašit výčitky svědomí.
Napsat dobrý román.
(Nehodící se škrtněte.)⁹²

Tematická výstavba

Autor – podobně jako v předchozím románu – tematizuje nevěru, na rozdíl od *Báječných let pod psa* nevěra tvoří jeden ze základních motivických pilířů knihy. Mladá studentka spatřuje v mileneckém poměru únik od svých depresivních stavů. Když dojde ke zjištění, že milenecký vztah nemůže mít dlouhého trvání, upadá znovu do depresí. Důvodem učitelovy nevěry je pravděpodobně možnost úniku z rodinného stereotypu, v mladé studentce nalézá rozptyl a energii. Paradoxem zůstává, že pedagog přijímá nabídku na domácí doučování Beáty proto, že chce finančně lépe zaopatřit svou rodinu a zvýšit tak její komfort. Rodina učitele sice díky větším příjmům podniká finančně náročné výlety a dovolené, ale manželé se od sebe citově začínají vzdalovat.

Dalším výrazným motivem je smrt, v autorově tvorbě rovněž využívána častěji. Jak zmiňujeme výše, smrt je v knize naléhavěji přítomna v druhé půli. Nejdříve jen v náznacích, které jsou ovšem čím dál zřetelnější. Beáta spáchá sebevraždu jednak kvůli nenaplněné lásce k mužům, ale zejména proto, že nenalezla své místo a uplatnění v životě.

Postavy

Zaměřujeme se pouze na dvě, podle našeho mínění, ústřední postavy románu. Učitel stejně jako autor knihy vystudoval pedagogiku, je spisovatelem, má dceru. Autor tuto tezi čtenáři definitivně potvrdí, když sděluje informace o tom, že napsal knihy *Nápady laskavého čtenáře* a *Báječná léta pod psa*. „V prosinci jsem napsal asi dvě desítky literárních parodií, které jsem uspořádal do útlé sbírky pod názvem *Nápady laskavého čtenáře* [...]. Vyšly další příznivé recenze na *Báječná léta*.“⁹³

⁹² VIEWEGH 1994, s. 139–140.

⁹³ VIEWEGH 1994, s. 168.

Jeho charakteristika je zprostředkována skrze další postavy. Sám sebe mnohokrát hodnotí ironicky. Navzdory opakovaně páchané nevěře je jeho postava spíše konzervativní.

Mladá studentka je ze všech postav vykreslena nejplastičtěji. V úvodních pasážích se čtenář pouze fragmentárně dozvídá o Beátině vzhledu, což může navodit jakýsi pocit tajemna. Jde o mladou dívku, která se po nešťastném rozchodu s mužem uzavřela do sebe, a na pomoc přichází další muž, s ním nová láska a nová naděje ve vztahy. Z nekomunikativní a uzavřené dívky se stává usměvavá a příjemná hrdinka. Po prvotní euforii a následném nenaplnění jejího očekávání hledá Beáta útěchu u dalších mužů, v rozmanitých organizacích nebo náboženských sektách. S těmito etapami se analogicky modifikuje i její duševní stav. Dokáže se okamžitě pro cokoli nadchnout a stejně rychle vyhasnout. Beátino duševní zdraví můžeme obecně přirovnat k maniodepresivní psychóze. Její jednání je fatální a končí smrtí.

Výše bylo řečeno, že celá próza vytváří dojem autenticity. V závěru tuto iluzi popře postava manželky učitele, která jinak v příběhu vystupuje spíše komplementárně. Autobiografický román se po následujících slovech mění ve fikci: „To ses zase vyřádil,“ pravila žena ironicky, když rukopis dočetla.“⁹⁴

5.2 Seznam recenzí a kritik

Níže uvádíme seznam recenzí a kritik věnovaných románu *Výchova dívek v Čechách* (řazeno chronologicky), které vyšly ve vymezeném období (1994–1995).

WIMMER, Stanislav
Báječná výchova. / Stanislav Wimmer
In: *Labyrint*. – č. 9/10. - 1994. - s. 22

SEDLÁKOVÁ, Lenka
Česká literatura na spadnutí. / Lenka Sedláková
In: *Denní Telegraph*. - Roč. 3, č. 202. - 1994. - s. 11

FRAJEROVÁ, Blanka
Dnešní mladé dívky, jejich výchova a jejich svět. / Blanka Frajerová
In: *ZN noviny*. - Roč. 4, č. 242. - 1994. - s. 7
JUNGMANN, Milan

⁹⁴VIEWEGH 1994, s. 183.

Ironikova postmoderní love-story. / Milan Jungmann
In: *Nové knihy*. - č. 37. - 1994. - s. 3

SEDLÁKOVÁ, Lenka
Je Viewegh ironik nebo humorista? / Lenka Sedláková
In: *Denní Telegraph*. - Roč. 3, č. 230. - 1994. - s. 11

LEŽÁK, Milan, ml.
Když povrchní humorista „vychovává“ dívku. / Milan Ležák ml.
In: *Interview*. - Roč. 3, č. 12. - 1994. - s. 86

JUNGMANN, Milan
Knihovnička Literárních novin (a knihkupectví Fišer). / Milan Jungmann
In: *Literární noviny*. - Roč. 5, č. 40. - 1994. - s. 15

NOVOTNÝ, Vladimír
Láska na Zbraslavi. / Vladimír Novotný
In: *PRO*. - Roč. 4, č. 47. - 1994. - s. 57

PEŇÁS, Jiří
Love story s odhalenou hrudí. / Jiří Peňás
In: *Mladá fronta Dnes*. - Roč. 5, č. 225. - 1994. - s. 11

SVOBODOVÁ, Luba
Mezi slzami se směju. / Luba Svobodová; Podepsáno (lb)
In: *Knihy 94*. - Roč. 4, č. 41. - 1994. - s. 7

HRZALOVÁ, Hana
Michal Viewegh o výchově dívek v Čechách. / Hana Hrzalová; Podepsáno (hh)
In: *Haló noviny*. - Roč. 4, č. 245. - 1994. - s. 5

ŠVEJDOVÁ, Hedvika
Nabídka pro podzimní večery. / Hedvika Švejdová
In: *Denní Telegraph*. - Roč. 3, č. 231, příl. *Telegraf na neděli*. - 1994. - s. 4

VLAŠÍN, Štěpán
Postmodernistický román? / Štěpán Vlašín; Podepsáno (V.Števa)
In: *Naše pravda*. - Roč. 5, č. 44/45. - 1994. - s. 16

ŠIMŮNEK, Jaroslav
Současnost v současném románu. / Jaroslav Šimůnek
In: *Svobodné slovo*. - Roč. 50, č. 240. - 1994. - s. 7

JŮZL, Jindřich
Svět podle Viewegha. / Jindřich Jůzl
In: *Labyrint*. - č. 9/10. - 1994. - s. 22

CHUCHMA, Josef
Utopil se ve vlastních kličkách. / Josef Chuchma
In: *Mladý svět*. - Roč. 36, č. 42. - 1994. - s. 48

LUKEŠ, Jan

Velká výměna. Literatura. / Jan Lukeš

In: *Týden*. - Roč. 1, č. 8. - 1994. - s. 83

(pes)

Veselý přehoz Michala Viewegha. / Podepsáno (pes)

In: *Český deník*. - Roč. 4, č. 232. - 1994. - s. 8

MATOUŠEK, Petr

Viewegh, chytrá horákyně. / Petr Matoušek

In: *Lidové noviny*. - Roč. 7, č. 225, příl. Národní 9, č. 39. - 1994. - s. 3

SOUČEK, Karel

Vieweghova hra se čtenářem. Výchova dívek v Čechách s kompozicí přímo ďábelskou. / Karel Souček

In: *Plzeňský deník*. - Roč. 3, č. 280, příl. Kultura. - 1994. - s. 20

CINGER, František

Výhoda Vieweghovy výchovy. / František Cinger

In: *Rudé právo*. - Roč. 4, č. 250. - 1994. - s. 7

LUKEŠ, Emil

Výchova dívek po vieweghovsku. / Emil Lukeš

In: *Tvar*. - Roč. 5, č. 18. - 1994. - s. 18

BÍLEK, Petr

Výchova dívek v Čechách. Michal Viewegh hledá lék proti brakovině. / Petr Bílek

In: *Reflex*. - Roč. 5, č. 41. - 1994. - s. 49

BURIÁN, Roman

Zábavný společník. / Roman Burián

In: *Rovnost*. - Roč. 4(109), č. 274. - 1994. - s. 6

FIDELIUS, Petr

K jednomu případu autoreflexe v umělecké próze. / Petr Fidelius

In: *Kritický sborník*. - Roč. 15, č. 1/2. - 1995. - s. 78–87

PEŇÁS, Jiří

Knihy. / Jiří Peňás

In: *Playboy*. - Roč. 5, č. 1. - 1995. - s. 12

MIKULÁŠEK, Alexej

Knížka s růžovým obalem. / Alexej Mikulášek

In: *Haló noviny*. - Roč. 5, č. 49. - 1995. - s. 5

VOHRYZEK, Josef

Svět jako korzo. / Josef Vohryzek

In: *Literární noviny*. - Roč. 6, č. 1. - 1995. - s. 6

HANUŠKA, Petr
Výchova čtenářů, spisovatelů a kritiků v Čechách. / Petr Hanuška
In: *Alternativa nova*. - Roč. 1, č. 6. - 1995. - s. 7

KADLČÁKOVÁ, Květa
Výchova dívek v Čechách. / Květa Kadlčáková
In: *Moravskoslezský den*. - Roč. 6, č. 11, příl. Den. - 1995. - s. 3

JANÁČEK, Pavel
Zápisky z četby, vieweghovské. / Pavel Janáček
In: *Tvar*. - Roč. 6, č. 20. - 1995. - s. 3

LES, Martin, pseud.
Zasláno. / Martin Les pseud.
In: *Literární noviny*. – Roč. 6, č. 40. - 1995. - s. 7

5.3 Dobová recepce

Román *Výchova dívek v Čechách* přináší podstatnou změnu v přijímání prozaikovy tvorby, i vztah Michala Viewegha a literární kritiky se po vydání této knihy taktéž proměňuje. Nad nově vydaným titulem totiž stojí valná většina recenzentů se znatelnými rozpaky. Změna tkví rovněž v tom, že od vydání tohoto titulu autoři recenzí a kritik komentují a hodnotí nejen román samotný, ale i Vieweghův způsob konfrontace s názory recenzentů. Jak poznamenáváme výše, prozaik zařazuje do románu některé z literárněkritických ohlasů a ironicky je komentuje.

Očekávání vývoje tvorby

Situace, v níž se autor ocitnul po vydání úspěšného prvního románu, není nijak snadná. Recenzenti i čtenáři jsou nadšení a dychtivě vyhlíží jeho další literární počín. Ihned po vydání kniha mizí takřka okamžitě z prodejních pultů. Věnujme nyní pozornost tomu, jaká očekávání zastávají tehdejší recenzenti, a zda jejich očekávání *Výchova dívek* naplňuje.

Například Josef Chuchma se domnívá, že Viewegh knihou *Nápady laskavého čtenáře* jen podpořil očekávání, že „by to mohl být právě on, kdo napíše něco

vtipného, originálního a chytrého o dnešku“.⁹⁵ Zároveň *Výchovu* komentuje slovy: „O dnešku Vieweghův román [...] nesporně je, ale víc o jednom z dnešních způsobů psaní; vtipný je také, jenže až moc, i chytrý je, ale také přespříliš.“⁹⁶ Jan Lukeš si klade otázku, zda Viewegh *Výchovou* očekávání čtenářů zklamal či nikoli a soudí, že „podle okamžitého vyprodání románu nezklamala“.⁹⁷ Čtenářskou obec sice román nezklamal, ovšem není tomu tak jednoznačně u recenzentů. Právě Milan Jungmann ve své recenzi podotýká, že „bariéra *Báječných let pod psa* zůstala tentokrát neztečena“.⁹⁸ Těmito slovy recenzent zároveň vyslovuje víru, že další román v pořadí tuto pomyslnou bariéru překročit může. Podle Jiřího Peňáse stojí autor před jasným příkazem: „Napiš ten očekávaný román o dnešku!“⁹⁹ Řešení, pro které se autor rozhodl, je údajně víc riskantní, než by se mohlo jevit, protože Viewegh dle Peňáse „vsadil na vabank osobní, snad až nebezpečně intimní účasti“.¹⁰⁰ Prozaik stojí podle recenzenta též před „sebevražednou volbou, jestli psát dál pro své čtenáře nebo dokázat (si), že je schopen psát literaturu, která vejde do učebnic“.¹⁰¹

Charakter románu

Jak u Viewegha bývá zvykem, své čtenáře neustále ujišťuje o autenticitě příběhu. Tomu, že má být román autobiografický, přispívá i ztotožnění hlavního hrdiny s vypravěčem. Jednotliví recenzenti k původnosti příběhu zaujímají různé postoje. Podle Jindřicha Jůzla hraje roli v tom, zda je či není příběh autentický, subjekt čtenáře: „Ten naivní nepoučený může bezezbytku ‚spolknout‘ autorovo ujišťování o autenticitě příběhu“.¹⁰² Prozaikovi k tomu dle Jůzla napomáhá užívání triků spočívajících v intertextualitě a tzv. psaní o psaní románu. K pochybnostem o rysech autenticity se přiklání i Roman Burián, když shledává metodu Vieweghova psaní jako „zdánlivě autobiografickou“,¹⁰³ přičemž dle Buriána „míru

⁹⁵ CHUCHMA, Josef: Utopil se ve vlastních kličkách. *Mladý svět* 36, 1994, č. 42, s. 48.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ LUKEŠ, Jan: Velká výměna. *Literatura. Týden* 1, 1994, č. 8, s. 83.

⁹⁸ JUNGSMANN, Milan: Ironikova postmoderní love-story. *Nové knihy*, 1993, č. 37, s. 4.

⁹⁹ PEŇÁS, Jiří: Love story s odhalenou hrudí. *Mladá fronta Dnes* 5, 1994, č. 225, s. 11.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ (PES): Veselý přehoz Michala Viewegha. *Český deník* 4, 1994, č. 232, s. 8.

¹⁰² JŮZL, Jindřich: Svět podle Viewegha. *Labyrint*, 1994, č. 9/10, s. 22.

¹⁰³ BURIÁN, Roman: Zábavný společník. *Rovnost* 4(109), 1994, č. 274, s. 6.

autobiografičnosti neustále mění a zpochybňuje“.¹⁰⁴ Takový způsob psaní má dle recenzenta zajistit to, že Vieweghovy texty „nebude číst jen hrst zasvěcených“.¹⁰⁵ Podle Milana Jungmanna zase čtenáře „nejrůznějšími způsoby přesvědčuje, že se příběh takto a nejinak udál v životě, že si nic nevymyslel, že právě toto se stalo Michalu Vieweghovi ve Zbraslavi, nic není přidání, fabulovat nebylo zapotřebí“.¹⁰⁶ Recenzentka Hana Hrzalová, v recenzi podepsaná iniciálami svého jména, zastává názor, že „Michal Viewegh konkretizuje soudobý model [...] tzv. autentické prózy. Činí tak s originalitou, promyšleně a vtipně“.¹⁰⁷ Petr Matoušek míní, že Viewegh zaujímá důmyslnou taktiku, v níž zároveň „píše o ‚já‘ a nepíše o ‚já‘“.¹⁰⁸ Vedle toho Alexej Mikulášek Vieweghovu hru na pravdivost románu bere s jistou rezervou, protože „koneckonců, je však každý příběh – pojatý jako literární fakt – čímsi subjektivním“.¹⁰⁹

Žánrová specifikace

Recenzenti se kloní k tomu, že se Viewegh zjevně inspiroval postmodernistickými postupy. Přímo jako postmoderní román označuje *Výchovu dívek v Čechách* Lenka Sedláková. Viewegh údajně „zabíjí dvě mouchy jednou ranou“ tím, že „využívá metodu montáže, ale neodvrací se ani od klasického vyprávěcího postupu zachovávajícího jednotu času, místa a děje“.¹¹⁰ Dále podle Alexeje Mikuláška spisovatel využívá postmoderní postupy, „aniž by se s tímto směrem identifikoval“.¹¹¹ K postmoderní metodě Viewegh naopak podle Emila Lukeše směřoval již od počátků své tvorby. Ve *Výchově dívek v Čechách* se pak autor „rozhodl pro svébytné postmodernistické pojetí“.¹¹²

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ JUNGSMANN, Milan: Ironikova postmoderní love-story. *Nové knihy*, 1993, č. 37, s. 4.

¹⁰⁷ HRZALOVÁ, Hana: Michal Viewegh o výchově dívek v Čechách. *Haló noviny* 4, 1994, č. 245, s. 5.

¹⁰⁸ MATOUŠEK, Petr: Viewegh, chytrá horákyňe. *Lidové noviny*, příl. Národní 9 7, 1994, č. 39, s. 3.

¹⁰⁹ MIKULÁŠEK, Alexej: Knížka s růžovým obalem. *Haló noviny* 5, 1995, č. 49, s. 5.

¹¹⁰ SEDLÁKOVÁ, Lenka.: Je Viewegh ironik nebo humorista? *Denní Telegraph* 3, 1994, č. 230, s. 11.

¹¹¹ MIKULÁŠEK, Alexej: Knížka s růžovým obalem. *Haló noviny* 5, 1995, č. 49, s. 5.

¹¹² LUKEŠ, Emil: Výchova dívek po vieweghovsku. *Tvar* 5, 1994, č. 18, s. 18.

Prozaik postup, kdy využívá citáty, nyní uplatňuje ještě intenzivněji. Nazírání na užití citátů je vcelku protichůdné, přičemž negativní ohlasy mírně převažují. Recenzent Jindřich Jůzl považuje užívání citátů a odkazů za funkční, avšak zároveň se domnívá, že je jimi kniha „zahlcena“.¹¹³ Lenka Sedláková taktéž citáty nehodnotí pozitivně. Podle ní vyznívá koláž citátů a Vieweghových komentářů jako „předvádění inteligence spisovatele, čtenáře a kritika v jedné osobě, který své dílo zesměšňuje, jen aby ho obhájil“.¹¹⁴ Jiří Peňás hovoří dokonce o „citománii“.¹¹⁵ Poněkud diferencně vnímá množství citátů Hana Hrzalová, která píše, že „citátů je přesně tolik, kolik jich vyprávění a čtenář unesou“.¹¹⁶ Jak vidíme, existují i zastánci tohoto Vieweghova postupu. Jedním z nich je Petr Matoušek, který se domnívá, že „citace elitních osobností a myšlenek ovšem nenarušují čtivost“.¹¹⁷

Dostáváme se k jednomu z možných začlenění románu, a sice do „růžové knihovny“ čili pokleslého žánru literatury. Nejednen recenzent, ať už v samotném názvu recenze, případně v jejím textu, volí označení „love story“. Uvedme dva názvy, jež toto začlenění demonstují: *Love story s odhalenou hrudí* Jiřího Peňase a *Ironikova postmoderní love-story* Milana Jungmanna. *Výchovu dívek v Čechách* za „love story“ označují i mnozí další: „Autor vypráví v ich-formě lovestory zbraslavského učitele a prozaika“,¹¹⁸ nebo „Viewegh vypráví o tom, jak prožívá a tvoří příběh této knihy – love story s dvacetiletou dívkou Beátou“.¹¹⁹ Rovněž růžový přebal původního vydání tomuto přesvědčení napomáhá. Petr Matoušek volbu barvy obalu komentuje následovně: „Ostatně růžová obálka této knihy [...] signalizuje love story se vším všudy.“¹²⁰ V neposlední řadě o vizuálním dojmu píše i Petr Bílek, kniha „má růžovoučkou barvu na vazbě i přebalu, jako by se hned na první pohled chtěla vnutit do smyslného bezpečí harlekýnského braku“.¹²¹

¹¹³ JŮZL, Jindřich: Svět podle Viewegha. *Labyrint*, 1994, č. 9/10, s. 22.

¹¹⁴ SEDLÁKOVÁ, Lenka.: Je Viewegh ironik nebo humorista? *Denní Telegraph* 3, 1994, č. 230, s. 11.

¹¹⁵ PEŇÁS, Jiří: Love story s odhalenou hrudí. *Mladá fronta Dnes* 5, 1994, č. 225, s. 11.

¹¹⁶ HRZALOVÁ, Hana: Michal Viewegh o výchově dívek v Čechách. *Haló noviny* 4, 1994, č. 245, s. 5.

¹¹⁷ MATOUŠEK, Petr: Viewegh, chytrá horákyně. *Lidové noviny*, příl. Národní 9 7, 1994, č. 39, s. 3.

¹¹⁸ LEŽÁK, Milan ml.: Když povrchní humorista "vychovává" dívku. *Interview* 3, 1994, č. 12, s. 86.

¹¹⁹ CHUCHMA, Josef: Utopil se ve vlastních kličkách. *Mladý svět* 36, 1994, č. 42, s. 48.

¹²⁰ MATOUŠEK, Petr: Viewegh, chytrá horákyně. *Lidové noviny*, příl. Národní 9 7, 1994, č. 39, s. 3.

¹²¹ BÍLEK, Petr: Výchova dívek v Čechách. Michal Viewegh hledá lék proti brakovině. *Reflex* 5, 1994, č. 41, s. 49.

Umělecké prostředky

Autor je ironik, humorista a daří se mu výtečně parodovat, obdobně jako u předchozího románu cítíme z textu opět ironii, satiru. Dle Štěpána Vlašína již spisovatelovy literární parodie dokazují jeho nejsilnější stránku, a to „ironickou a satirickou jiskřivost“.¹²² Podobně smýšlí i Lenka Sedláková, která tvrdí, že „Viewegh má jiskru, která pobaví mnoho čtenářů; ti asi ocení fakt, že se umí vysmát sám sobě“.¹²³ Podle Květy Kadlčákové autor dokazuje, že i na „tvrdou realitu lze pohlížet s humorem a jemnou ironií“.¹²⁴ Podobně hovoří i jiný recenzent: Viewegh „vše umí tak trefně a přitom laskavě zironizovat“.¹²⁵ Podle Milana Ležáka zase píše Viewegh s lehkostí, avšak „nepříjemnou ironií“.¹²⁶ Alexej Mikulášek tvrdí, že si ironickým komentováním vytváří „potřebu odstupů od skutečnosti“.¹²⁷ O tom, že dokáže skvěle parodovat, přesvědčuje autor dle Romana Buriána již v *Nápadech laskavého čtenáře*. Svůj um v tomto románu ještě potvrzuje a parodii podle něj „dovedl k dokonalosti“.¹²⁸ Jiný názor zaujímá Milan Jungmann, podle něhož šlo Vieweghovi při psaní knihy o to, aby „tuto směsici oživoval zákvasem zábavnosti a čtivosti, což sice dokázal, ale nedokázal už zabránit tomu, aby se ironie a humor nestaly samoúčelnými“.¹²⁹

Čtenář

Z čtenářského hlediska se podle recenzentů jedná o knihu „pro všechny“, což svědčí o potenciální univerzálnosti titulu. I Michal Viewegh předkládá knihu jako

¹²² VLAŠÍN, Štěpán: Postmodernistický román? *Naše pravda* 5, 1994, č. 44/45, s. 16.

¹²³ SEDLÁKOVÁ, Lenka.: Je Viewegh ironik nebo humorista? *Denní Telegraf* 3, 1994, č. 230, s. 11.

¹²⁴ KADLČÁKOVÁ, Květa: Výchova dívek v Čechách. *Moravskoslezský den* 6, 1995, č. 11, s. 3.

¹²⁵ (PES): Veselý přehoz Michala Viewegha. *Český deník* 4, 1994, č. 232, s. 8.

¹²⁶ LEŽÁK, Milan ml.: Když povrchní humorista "vychovává" dívku. *Interview* 3, 1994, č. 12, s. 86.

¹²⁷ MIKULÁŠEK, Alexej: Knížka s růžovým obalem. *Haló noviny* 5, 1995, č. 49, s. 5.

¹²⁸ BURIÁN, Roman: Zábavný společník. *Rovnost* 4(109), 1994, č. 274, s. 6.

¹²⁹ JUNGSMANN, Milan: Ironikova postmoderní love-story. *Nové knihy*, 1993, č. 37, s. 4.

příběh, který lze číst „několikerým způsobem“,¹³⁰ tudíž je určen širokému záběru čtenářů.

Josef Chuchma hovoří o Vieweghově „schopnosti napsat fantasticky čtivý metaromán, dokonce jakýsi metaromán pro služby, jímž ale zároveň posílá vzkazy“.¹³¹ Podle Petra Bílka tento titul uvítá „ten, kdo se potřebuje orientovat nejen v sobě, ale také v době [...], protože se v ní potká s přesně formulovaným výsledkem inteligentního pozorování současné české společnosti“.¹³² Čtenářské přitažlivosti a čtivosti dosahuje podle Romana Buriána autor především tím, že jeho postavy splňují naše představy o učitelích, manželkách, podnikatelích, a čtenář se s nimi může snáze ztotožnit. Jde o „možnost vidět v knize konkrétní živou postavu z ‚masa a kostí‘“,¹³³ míní recenzent.

Přednosti

Viewegh je dle posuzovatelů stále kvalitní vypravěč. Podle Jiřího Peňáse dělá autor, to, co je mu bytostně nejbližší, totiž „jasně, srozumitelně a vtipně vypráví“.¹³⁴ Emil Lukeš zase vyzdvihuje schopnost, jak autor dokáže „poměrně řídký děj vyvážit napínavým a vskutku riskantním pohybem mezi pravdou skutečnosti a fikcí literatury“.¹³⁵ V jiné recenzi tentýž posuzovatel navíc ještě oceňuje dovednost, jak je Viewegh schopen „mistrně balancovat na oné ostré a nebezpečné hranici oddělující přitažlivé čtení od pokleslého kýče“.¹³⁶ Hana Hrzalová vyslovuje obdiv nad originálním a promyšleným psaním. Dle recenzentky se kniha jednoduše „čte výborně“.¹³⁷ Podobně Květa Kadlčáková píše o tom, že bez ohledu na nezávratné množství vydávaných českých novinek je tento román knihou, kterou „stojí za to

¹³⁰ VIEWEGH 1994, informace na přebalu knihy.

¹³¹ CHUCHMA, Josef: Utopil se ve vlastních kličkách. *Mladý svět* 36, 1994, č. 42, s. 48.

¹³² BÍLEK, Petr: Výchova dívek v Čechách. Michal Viewegh hledá lék proti brakovině. *Reflex* 5, 1994, č. 41, s. 49.

¹³³ BURIÁN, Roman: Zábavný společník. *Rovnost* 4(109), 1994, č. 274, s. 6.

¹³⁴ PEŇÁS, Jiří: Love story s odhalenou hrudí. *Mladá fronta Dnes* 5, 1994, č. 225, s. 11.

¹³⁵ LUKEŠ, Emil: Výchova dívek po vieweghovsku. *Tvar* 5, 1994, č. 18, s. 18.

¹³⁶ LUKEŠ, Jan: Velká výměna. *Literatura. Týden* 1, 1994, č. 8, s. 83.

¹³⁷ HRZALOVÁ, Hana: Michal Viewegh o výchově dívek v Čechách. *Haló noviny* 4, 1994, č. 245, s. 5.

číst“.¹³⁸ Další recenzent se vyslovuje o románu jako o nikterak objevném a hlubokém, avšak vyzdvihuje spisovatelův výjimečný „smysl pro detail“.¹³⁹

Výtky

Co jeden recenzent vyzdvihuje, může další hodnotit poněkud anebo zcela odlišně. Tento případ nastává u náhledu na Vieweghovo kolísání mezi pokleslou a vážnou literaturou. Výše uvádíme citaci Emila Lukeše, který zastává názor, že balancování na hraně možné je. Naproti tomu můžeme postavit názor Jindřicha Jůzla – soudí totiž, že „stěží lze vytvořit dílo, které by úspěšně balancovalo mezi brakem a vážnou literaturou, protože bude mít sklon ke kompromisu, tedy ke kategorii první“.¹⁴⁰ Jůzl rovněž píše, že ho Vieweghův román „nedokázal přesvědčit o tom, že by taková ‚třetí cesta‘ mohla funkčně existovat“.¹⁴¹ Josef Vohryzek vyslovuje kritický soud nad pasáží, v níž hlavní hrdinka spáchá sebevraždu: „A tak si sedla do svého černého golfu a v rychlosti kolem sto osmdesáti kilometrů za hodinu v něm najela do betonového přemostění strakonické výpadovky.“¹⁴² Podle Vohryzka „tak vychutnavačskou imitaci literárního a filmového braku si nezasloužili ani Vieweghovi obdivovatelé“.¹⁴³ Jiří Chuchma pokládá otázku, „proč se Viewegh spokojil s bezpečím brilantního řemesla a útěšné ironie, která svou všudypřítomností příběh i čtenáře umrtvuje, místo, aby z ní mrazilo?“¹⁴⁴ Tentýž posuzovatel rovněž míní, že po dočtení čtenáři „zbyde nejspíš jen několik vtipných situací“.¹⁴⁵ František Cinger radí autorovi, ať se poučí z faktu, že „literární tvar není výmysl kritiků“,¹⁴⁶ protože právě ten se Vieweghovi nepodařilo udržet až do konce a rozpadl se mu. Roman Burián zase doporučuje spisovateli „jestli by nebylo lepší býti trochu

¹³⁸ KADLČÁKOVÁ, Květa: Výchova dívek v Čechách. *Moravskoslezský den* 6, 1995, č. 11, s. 3.

¹³⁹ MIKULÁŠEK, Alexej: Knižka s růžovým obalem. *Haló noviny* 5, 1995, č. 49, s. 5.

¹⁴⁰ JŮZL, Jindřich: Svět podle Viewegha. *Labyrint*, 1994, č. 9/10, s. 22.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² VIEWEGH 1994, s. 181.

¹⁴³ VOHRYZEK, Josef: Svět jako korzo. *Literární noviny* 6, 1995, č. 1, s. 6.

¹⁴⁴ CHUCHMA, Josef: Utopil se ve vlastních kličkách. *Mladý svět* 36, 1994, č. 42, s. 48.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ CINGER, František: Výhoda Vieweghovy výchovy. *Rudé právo* 4, 1994, č. 250, s. 7.

sebekritičtější, více vybírat, trochu „obrušovat“, šetřit s dechem“.¹⁴⁷ Podle Lenky Sedlákové se v titulu dokonce okázale předvádí „trapnost spisovatele, který by nevěděl o tom, že jeho psaní jsou z větší části banality, výpůjčky a vykrádání kolegů“.¹⁴⁸ Další recenzenti pak záporně hodnotí například „shazující závěr“,¹⁴⁹ postrádají „ostřejší překvapivost“¹⁵⁰ nebo nevyhovující „charakteristiku jednajících osob“.¹⁵¹ Je evidentní, že oproti *Báječným létům pod psa* recenzenti vyjadřují svým negativním hodnocením spíše zklamání.

Viewegh vs. recenzenti

Výše zmiňujeme, že vydání *Výchovy dívek* znamená zlom ve vztahu Michala Viewegha a recenzentů. Jde o to, že spisovatel touto knihou zároveň vyjadřuje svůj názor a postoj k některým pasážím z recenzí na svůj první román. Máme za to, že běžný čtenář tento „vzkaz“ pravděpodobně nedešifruje. Prozaik jej, podle nás, směřuje cíleně k recenzentům, kteří román čtou a jsou jeho potenciálními hodnotiteli. Je to určitý druh hry. Autorova taktika nezůstává ze strany recenzentů bez povšimnutí. Lenka Sedláková označila Viewegha za „vychytralého šaška“ a jeho počínání ohodnotila následujícími slovy: „Jakoby textem psal i recenzi (výsměch kritikům a špetka ješitnosti současně?)“¹⁵² Naopak Petr Matoušek nereaguje podrážděně a jeho odezvu vnímá pozitivně; podle něj odráží jeho „způsob komunikace žertem, jenž je založen na té nejjednodušší a nejpřirozenější reakci – a just to udělat, vysmát se tak sám sobě a prostřednictvím toho i oponentovi“.¹⁵³ Podle dalšího recenzenta jde autorovi spíše o to, aby se vypořádal s recenzenty. Prozaik začíná podle něj „stylem sobě vlastním [...], sype jeden vtíp za druhým, vyřizuje si účty s bývalými kolegy a neoblíbenými kritiky a konkurenty“ a dále dochází k tomu, že „není tak docela nad věcí, jak předvádí, že se úzkostlivě brání

¹⁴⁷ BURIÁN, Roman: Zábavný společník. *Rovnost* 4(109), 1994, č. 274, s. 6.

¹⁴⁸ SEDLÁKOVÁ, Lenka.: Je Viewegh ironik nebo humorista? *Denní Telegraph* 3, 1994, č. 230, s. 11.

¹⁴⁹ CHUCHMA, Josef: Utopil se ve vlastních kličkách. *Mladý svět* 36, 1994, č. 42, s. 48.

¹⁵⁰ LUKEŠ, Jan: Velká výměna. *Literatura. Týden* 1, 1994, č. 8, s. 83.

¹⁵¹ VOHRYZEK, Josef: Svět jako korzo. *Literární noviny* 6, 1995, č. 1, s. 6.

¹⁵² SEDLÁKOVÁ, Lenka.: Je Viewegh ironik nebo humorista? *Denní Telegraph* 3, 1994, č. 230, s. 11.

¹⁵³ MATOUŠEK, Petr: Viewegh, chytrá horákyň. *Lidové noviny*, příl. Národní 9 7, 1994, č. 39, s. 3.

i nepatrným útokům na sebe a své dílo“.¹⁵⁴ Názory na takovou formu reakce se tedy různí. Někteří tuto formu považují za manýru, jiní jsou pobaveni a hodnotí ji pozitivně.

Další reakce

Stěžejní materiál pro dobovou recepci tvoří pochopitelně souhrn recenzí z daného období. Přitažlivé jsou i některé další kritické stati, polemiky či dopisy, které se k tématu taktéž různě vyjadřují. Některé z nich uvádíme, abychom poukázali na širší kontext přijetí románu.

Relativně ostře laděné dopisy adresované Michalu Vieweghovi napsali Božena Správcová a Lubor Kasal. Ve svém otevřeném dopisu Lubor Kasal například píše: „Nenapadlo mě totiž, že autor ověnčený Ortenovou cenou a kritikou s uznáním přijímaný vydá něco tak slabého a umělecky podvodného.“¹⁵⁵ Kasal tento román zařazuje do žánru pokleslé literatury: „Ostatně Ty při tzv. humorném shazování banalit, které z tebe lezou, ani nejsi dost důsledný, takže Tvůj text červenou knihovnitostí nejednou zařve naplno.“¹⁵⁶ Podle autora dopisu v knize zbývá pouze kýč. Vedle toho Božena Správcová komentuje autorův způsob humoru: „Něco vyprávíš, pak si uvědomíš, cos řekl, a zděšen (že by další obsese?!), že by to mohlo znít příliš pateticky, hloupě nevtipně – to shodíš nějakou legrandou.“¹⁵⁷ Oba dopisy jsou velmi ironicky laděné, podle Správcové Viewegh dokonce trpí „specifickou soustavou duševních poruch“.¹⁵⁸ Autor totiž údajně používá metodu, v níž (hovořeno k Vieweghovi – pozn. autorky) „trapnou realitu (ať už opravdovou, anebo v zájmu zvýšení autentičnosti vymyšlenou) protlačuješ do svých knih a do hlav čtenářů s použitím laskavého humoru jako lubrikantu“.¹⁵⁹

Viewegh má nepochybně vysoký počet oddaných čtenářů. Dokladem toho uvádíme část dopisu nejmenované čtenářky, který je adresován autorům

¹⁵⁴ (PES): Veselý přehoz Michala Viewegha. *Český deník* 4, 1994, č. 232, s. 8.

¹⁵⁵ KASAL, Lubor: Viewegh na kusy. *Tvar* 5, 1994, č. 19, s. 8.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ SPRÁVCOVÁ, Božena: Viewegh na kusy. *Tvar* 5, 1994, č. 19, s. 8.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Tamtéž.

nelichotivých slov o Michalu Vieweghovi. Tato čtenářka otevřeně píše: „Kdo jste Vy a co je zač ta Božena Správcová? A kdo je pan Viewegh? [...] Nevím proč časopis, který má beztak potíže se čtenáři, si více neváží takovýchto spisovatelů.“¹⁶⁰ Bez ohledu na některé negativní reakce je evidentní, že prozaik má ve svých čtenářích silné zastání. Cílem této práce není sledovat reakce čtenářů, výše zmíněnou citaci uvádíme pouze pro ilustraci.

Rozsáhlou kritickou stať věnoval této knize Petr Fideius. Autor stati se vymezuje vůči Vieweghově autenticitě a rovněž ve svém pojednání tvrdí, že kniha v podstatě příběh nevypráví.¹⁶¹ O celkové úrovni kritických reakcí na *Výchovu dívek v Čechách* pak píše Pavel Janáček. Vymezuje se vůči recenzentům v tom smyslu, že podle něj „arogantní přesvědčení o transparentnosti vieweghovského omylu zcela zastřelo prózu samu“.¹⁶² Ohlasy na knihu jsou podle Janáčka mimo jiné „alejí absurdních musíš a nesmíš“.¹⁶³ Je více než patrné, jak se po vydání této prózy vztah prozaika a recenzentů rapidně proměňuje.

¹⁶⁰ K., Helena: Vážený pane Kasale. *Tvar* 5, 1994, č. 21, s. 2.

¹⁶¹ FIDELIUS, Petr: K jednomu případu autoreflexe v umělecké próze. *Kritický sborník* 15, 1995, č. 1/2, s. 78–87.

¹⁶² JANÁČEK, Pavel: Zápisky z četby, vieweghovské. *Tvar* 6, 1995, č. 20, s. 3.

¹⁶³ Tamtéž.

6 Účastníci zájezdu

6.1 Charakteristika

Dva roky po vydání románu *Výchova dívek v Čechách* vydává v roce 1996 spisovatel svůj třetí román *Účastníci zájezdu*. Stejně jako dva předchozí romány byl rovněž tento přeložen do cizích jazyků a zfilmován. Bez ohledu na to, že recenzenti román nehodnotili příliš kladně, se kniha stala bestsellerem. Dosud se jedná o jednu z textově nejrozsáhlejších Vieweghových knih.

V anotaci se píše, že román je melancholickou groteskou. Stěžejní osu příběhu tvoří skupinka českých turistů, která se vydává na zájezd k moři. Každá postava si s sebou v autobuse veze své radosti i strasti. Někteří na dovolené zažívají různá milostná dobrodružství, jiní prožívají pouhou tradiční dovolenou a některým se mění pohled na život. Zájezd se tak stává pro jednoho rutinním prožitím letního období a pro dalšího může tvořit zásadní životní zvrát.

Hlavní postava, slavný spisovatel Max, se vydává na dovolenou, aby načerpal inspiraci pro nový román. Na jednom místě a v jednom čase se střetávají homosexuálové Ignác a Oskar, studentky Denisa a Irma, důchodkyně Šarlota a Helga, poslanec Hynek s rodinou a mnoho dalších postav. Před očima Maxe se postupně odehrávají rozličně humorné scénky a zároveň se odkrývají mezilidské vztahy a jejich křehkost.

Viewegh v tomto románu opět pracuje s intertextualitou, stejně jako v předchozích titulech se jedná o tzv. metaromán. Shledáváme tak i nadále ve spisovatelově tvorbě nejen postmodernistický postup.

Z hlediska kompozice se kniha skládá ze tří hlavních celků, jež jsou snadno popsitelné jako cesta na dovolenou, turistický pobyt a cesta z dovolené. Hlavní celky jsou dále členěny na rozsahově spíše kratší kapitoly pojmenované převážně dle toho, co se v nich odehrává. V menší míře je pak v pojmenování podkapitol využita aluze: „Nechod', dcero, na jezero!“¹⁶⁴ Přestože je patrné z reakcí na předchozí román, že

¹⁶⁴ VIEWEGH 2006, s. 242.

časté užívání citátů hodnotí recenzenti poměrně negativně, zařazuje autor citáty i do románu *Účastníci zájezdu*. Vkládá je do promluv postavám samotným: „Milovat bližního abstraktně nebo z dálky – to je možné,“ řekla Denisa Irmě po Šarlotině odchodu.¹⁶⁵ Kromě citátů vkládá autor do textu opět krátké příběhy.

V textu se vyskytuje jak hovorová, tak obecná čeština. Ani v případě této prózy se Viewegh nevyhýbá erotickému líčení událostí. Do knihy začleňuje vulgarismy, jejichž četnost užití oproti přechozím románům zvyšuje.

Román lze místy číst také jako polemiku s některými představiteli literární kritiky. V kapitole nazvané *Podobenství o skutečném významu literární kritiky* spisovatel Max jedné z postav vypráví: „Jeden prý namítá, že Maxův román je chytrý až přespříliš – zatímco druhý o tomtéž románu tvrdí, že se vyznačuje naprostou absencí myšlenek.“¹⁶⁶ Užívá dokonce přímo identický název jedné z recenzí¹⁶⁷ na přechází knihu *Výchova dívek v Čechách*: „Jiný kritik román označí za love story s odhalenou hrudí – a další klidně napíše, že Max prý neměl odvalu riskovat.“¹⁶⁸ Vyjadřuje tím tak explicitně svůj postoj k literární kritice. V příběhu vystupují dvě neurčité postavy, které fungují jako pomocníci v ujasnění záležitostí týkajících se literární kritiky.¹⁶⁹

Vypravěč a čas

Děj je vyprávěn převážně chronologicky, retrospektivní postup autor využívá pouze ve vzpomínkách. Linie celého románu je z velké části souvislá. Přerušení se realizuje pouze krátkými epizodami, které většinou předkládají události z minulosti některé z postav. Narativní konstrukce je jednoduchá: celý příběh je vypravován jedním vypravěčem, a to v er-formě. Postava v podobě spisovatele Maxe plní úlohu

¹⁶⁵ VIEWEGH 2006, s. 10.

¹⁶⁶ VIEWEGH 2006, s. 256.

¹⁶⁷ PEŇÁS, Jiří: Love story s odhalenou hrudí. *Mladá fronta Dnes* 5, 1994, č. 225, s. 11.

¹⁶⁸ VIEWEGH 2006, s. 256.

¹⁶⁹ Do příběhu všech tří analyzovaných románů vstupuje nějaká postava nebo texty postav. Povšimněme si toho, že v prvním románu *Báječná léta pod psa* je vypravěč konfrontován s redaktorem románu. V románech *výchova dívek v Čechách* a *Účastníci zájezdu* vypravěč tímto způsobem komunikuje už s autory recenzí a kritik.

protagonisty a zároveň vypravěče, děj komentuje či může dokonce děj příběhu pozměnit a stává se tak jeho hybatelem. Max tvoří součást vyprávěného světa a je zároveň vypravěčem, proto jej označujeme jako typ intradiegetického homodiegetického vypravěče.¹⁷⁰

Tematická výstavba

V románu jsou tematizovány mezilidské vztahy, i v tomto případě se objevuje motiv nevěry. Nevěra ovšem v tomto románu neztvárňuje zvlášť nosný motiv, funguje však jako motiv intertextový.

Dalším z motivů je tělesnost, která je v knize ztvárněna například v podobě zvracení, močení či sebeukájení. Tělesnost s sebou zpravidla přináší jistý problém: dospívající Jakub trpí při močení v přítomnosti jiné osoby, z čehož vyvozuje pochybnosti o své sexuální orientaci. Již v předchozích románech se setkáváme s erotickými pasážemi, nyní je čtenář svědkem jejich explicitnější podoby.

Již *Výchova dívek v Čechách* budí dojem, že Viewegh má snahu čtenáře nějakým způsobem šokovat nebo skandalizovat. Aby byl další příběh pro čtenáře stále šokující, je nutné tuto hranici stále posouvat. V tomto případě považujeme právě onu tělesnost za způsob, jak čtenáře přivést k momentu překvapení. Dokladem autorovy tendence skandalizovat a zesilovat moment překvapení je právě i posun v zobrazení erotických motivů.¹⁷¹

Postavy

V próze figuruje mnoho postav, jejich celkový počet čítá přes dvacet pět osob. Jsou nositeli různých sociálních vrstev, odlišných generací, jiných mravních hodnot či rozmanitých životních příběhů a dohromady tvoří mozaiku lidských osudů. Charakteristika postav je čtenáři zprostředkována prostřednictvím vypravěče

¹⁷⁰ ANTOR 2006, s. 147.

¹⁷¹ Uvedené posuny lze demonstrovat též na souboru povídek *Povídky o manželství a sexu* z roku 1999, kde jsou čtenáři svědky pohlavních zážitků spisovatele.

příběhu.¹⁷² Do užšího okruhu zájmu Maxe čili vypravěče se dostávají pouze některé postavy jako krásná, leč velmi naivní průvodkyně Pamela nebo ironická a sarkastická Jolana. Charaktery jednotlivých postav jsou zřetelně vykresleny.

Postavy románu se střetávají v jednom autobuse a na jednom zájezdu. Vzájemně o sobě vědí mizivé procento informací, což jim dává moc prezentovat sami sebe tak, jak chtějí. Mohou o sobě vytvořit iluzorní představu, která se postupem času buď potvrdí, nebo naopak vyvrátí.

6.2 Seznam recenzí a kritik

Níže uvádíme seznam recenzí a kritik věnovaných románu *Účastníci zájezdu* (řazeno chronologicky). Oproti dvěma předchozím románům, kdy jsme uváděli kritické ohlasy z roku vydání a roku následujícího po roce vydání, je situace v případě této prózy poněkud odlišná. Všechna hodnocení byla totiž publikována v průběhu jednoho roku vydání, tedy hned v roce 1996. Další recenze na knihu se později vztahují k jejímu opětovnému vydání, případně k příležitosti vytvoření filmové adaptace.

SEDLÁKOVÁ, Lenka

Být, či nebýt humoristou, toť není správná otázka. Spisovatel Michal Viewegh v poslední době nevěří knihám zcela vycucaným z prstu. / Lenka Sedláková

In: *Denní Telegraph*. - Roč. 5, č. 123. - 1996. - s. 13

CINGER, František

Cestovní meditace Michala Viewegha. / František Cinger

In: *Právo*. - Roč. 6, č. 120. - 1996. - s. 12

VLAŠÍN, Štěpán

Co zavinila kritika... / Štěpán Vlašín; Podepsáno (V. Števa)

In: *Naše pravda*. - Roč. 7, č. 42. - 1996. - s. 5

(kra)

Čtyři kola nejsou záruka úspěchu. / Podepsáno (kra)

In: *Svobodné slovo*. - Roč. 88, č. 127, příl. Slovo na víkend. - 1996. - s. 9

¹⁷² Jak již víme, autor nenominoval funkci spisovatele hlavní postavě poprvé. Povšimněme si posunu oproti spisovateli ve *Výchově dívek v Čechách*. Ve dříve vydaném románu je spisovatel označen za začínajícího a v případě *Účastníků zájezdu* se setkáváme již se slavným spisovatelem.

- LUKEŠ, Jan
Jak si užívá Viewegh? / Jan Lukeš
In: *Literární noviny*. - Roč. 7, č. 33. - 1996. - s. 7
- LUKEŠ, Emil
Kam kráčí Viewegh? (Nad románem Účastníci zájezdu.) / Emil Lukeš
In: *Tvar*. - Roč. 7, č. 16. - 1996. - s. 20–21
- KRATOCHVIL, Jiří
Kdo je Max českého románu? Dvě literární postavy a Michal Viewegh. / Jiří Kratochvil; Redakční poznámka (podepsáno -JP-) Jiří Peňás
In: *Respekt*. - Roč. 7, č. 27. - 1996. - s. 17
- SOUČEK, Karel
Michal Viewegh - Účastníci zájezdu. / Karel Souček
In: *Plzeňský deník*. - Roč. 5, č. 224, příl. Kultura, říjen '96. - 1996. - s. 20
- BÍLEK, Petr
Michal Viewegh: Účastníci zájezdu. Jízda z Čech k moři a zase zpátky. / Petr Bílek
In: *Reflex*. - Roč. 7, č. 25. - 1996. - s. 49
- BLAŽEJOVSKÝ, Jaromír
Mladý spisovatel jede k moři. / Jaromír Blažejovský
In: *Rovnost*. - Roč. 6(111), č. 114. - 1996. - s. 17
- SEDLÁKOVÁ, Lenka
Nanejvýš osvěžující, nikoliv očišťující. / Lenka Sedláková
In: *Nové knihy*. - Roč. 36, č. 23. - 1996. - s. 1
- MLEJNEK, Josef
Pod psa nebo pro psa Nováka? / Josef Mlejnek
In: *Lidové noviny*. - Roč. 9, č. 128, příl. Nedělní LN - Národní 9, č. 22. - 1996. - s. 14
- KROČA, David
Román smutného humoristy. / David Kroča
In: *Brněnský večerník*. - Roč. 6, č. 112. - 1996. - s. 3
- KRČ, Jakub
Řemeslo má zlaté dno. / Jakub Krč
In: *Souvislosti*. - č. 1 (28). - 1996. - s. 215–216
- JŮZL, Jindřich
Sedmadvacet případů Michala Viewegha. / Jindřich Jůzl
In: *Labyrint*. - č. 4. - 1996. - s. 23
- PUTNA, Martin C.
Smutný smích a směšná my. / Martin C. Putna
In: *Literární noviny*. - Roč. 7, č. 33 - 1996. - s. 7

JURKOVICĚ, Ladislav

Tříkrát z Petrova. / Ladislav Jurkovič

In: *Kam v Brně...* - Roč. 40, č. 9, příl. Kam, r. 2. - 1996. - s. 8

PATKOVÁ, Radka

Účastníci zájezdu. / Radka Patková

In: *Koktejl*. - Roč. 5, č. 7/8. - 1996. - s. 122

HYBLER, Martin

Varianty postsubjektivity. / Martin Hybler

In: *Kritická Příloha Revolver Revue*. - č. 6. - 1996. - s. 28–37

CHUCHMA, Josef

Viewegh na cestách nenasbíral nic než momentky. / Josef Chuchma

In: *Mladá fronta Dnes*. - Roč. 7, č. 116. - 1996. - s. 19

HALADA, Andrej

Viewegh se dá číst různě. / Andrej Halada

In: *Mladý svět*. - Roč. 38, č. 26. - 1996. - s. 39

HRZALOVÁ, Hana

Viewegh tentokrát rovnováhu nevybalancoval. / Hana Hrzalová

In: *Obrys-Kmen*. - Roč. 2, č. 6. - 1996. - s. 7

NOVOTNÝ, Vladimír

Viewegh: Zábavné čtení pro milé servírky. / Vladimír Novotný

In: *Práce*. - Roč. 52, č. 123. - 1996. - s. 11

ŠIMŮNEK, Jaroslav

Vieweghova polemika. / Jaroslav Šimůnek

In: *Svobodné slovo*. - Roč. 88, č. 138. - 1996. - s. 13

KADLČÁKOVÁ, Květa

Vieweghův pokus o nová Báječná léta? / Květa Kadlčáková

In: *Moravskoslezský den*. - Roč. 7, č. 189. - 1996. - s. 11

HUVAR, Michal

Výchova kritiků v Čechách. / Michal Huvar

In: *Mosty*. - Roč. 5, č. 30. - 1996. - s. 13

6.3 Dobová recepce

Po vydání předchozího románu *Výchova dívek v Čechách* dochází u většiny recenzentů ke značnému rozladění (viz výše). Česká literární kritika je u příležitosti

vydání nového, v pořadí již třetího Vieweghova románu opět v napětí. Vystává zásadní otázka, zda bude jeho kniha dalším rozčarováním, či nikoli.

Očekávání vývoje tvorby

Z hlediska očekávání se v dobových recenzích střetáváme s názory, jež vyjadřují spíše nespokojenost. Uvádíme názor recenzentky podepsané jako (kra). Tato posuzovatelka se otevřeně hlásí ke spisovatelovým příznivkyním, avšak po přečtení nového románu se jí „zmocnilo hluboké zklamání“.¹⁷³ Naproti tomu Radka Patková míní, že *Účastníky zájezdu* lze přečíst „jedním dechem“.¹⁷⁴ Dodává však: „Bohužel mi ale [kniha] nepřinesla nic nového, což jsem od Viewegha tajně očekávala.“¹⁷⁵ Podobný názor zastává i Michal Huvar, který sice oceňuje svižně napsaný román, ovšem poté píše: „K čemu však to, když se z něj [z románu] stejně nic podstatného o světě kolem mne nedozvím.“¹⁷⁶ Otázku, zda autor *Účastníky zájezdu* přináší „něco nového“, si klade většina recenzentů. Jedním z nich je i Martin C. Putna, který podobně jako ostatní posuzovatelé míní, že nová kniha čtenáře ničím novým neobohacuje. Pokládá dotaz další a zdá se pro tento problém i zásadnější. Putna píše: „CHTĚL [Viewegh] něco nového přinést, chtěl překonat mistry minulosti i přítomnosti?“¹⁷⁷ Podle Putny však Viewegh ví, že „tím nejlepším, co může současná literatura současnému člověku poskytnout, je vlastně to STARÉ, osvědčené a stále platné“.¹⁷⁸ Jedním z recenzentů, u něhož Viewegh nenaplnuje očekávání, je i Jindřich Jůzl. Na otázku, proč se tomu tak děje, odpovídá „protože málokdy dojde k momentu překvapení, nenaplněného očekávání, protože autor hraje hru, v níž se nedá postoupit do další úrovně“.¹⁷⁹ Taktéž se domnívá, že od *Výchovy dívek v Čechách* spisovatel neudělal „zas tak velký krok, jak se původně mohlo zdát“.¹⁸⁰

¹⁷³ (KRA): Čtyři kola nejsou záruka úspěchu. *Svobodné slovo* 88, 1996, č. 127, s. 9.

¹⁷⁴ PATKOVÁ, Radka: Účastníci zájezdu. *Koktejl* 5, 1996, č. 7/8, s. 122.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ HUVAR, Michal: Výchova kritiků v Čechách. *Mosty* 5, 1996, č. 30, s. 13.

¹⁷⁷ PUTNA, Martin C.: Smutný smích a směšná my. *Literární noviny* 7, 1996, č. 33, s. 7.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ JŮZL, Jindřich: Sedmadvacet případů Michala Viewegha. *Labyrint*, 1996, č. 4, s. 23.

¹⁸⁰ JŮZL, Jindřich: Sedmadvacet případů Michala Viewegha. *Labyrint*, 1996, č. 4, s. 23.

Dle recenzenta Vieweghovi zůstal humor, ale i některé nedostatky, k nimž se navracíme níže.

Charakter románu

Protagonista příběhu se opět ztotožňuje s reálným autorem románu, jak uvádíme již v jedné z předešlých kapitol. Shodují se na tom téměř všichni recenzenti. Jindřich Jůzl tvrdí, že „Max na sebe bere tvář vypravěče i hrdiny, často samozřejmě splývá s autorem“.¹⁸¹ Stejně smýšlí i Jaromír Blažejovský, Viewegh podle něj „mezi postavy opět zamíchal – v podobě spisovatele Maxe – své autobiografické ego“.¹⁸² Obdobně jako v předchozích románech dává autor dle Františka Vintra najevo, že „Max je vlastně on“.¹⁸³ Emil Lukeš taktéž ztotožňuje spisovatele s Maxem a zdůrazňuje, že Viewegh „své prožitky, problémy a trable až příliš průhledně rozptýlil do několika postav“.¹⁸⁴ Martin Hybler dokonce tvrdí, že Viewegh „vřazuje se sám jako postava“.¹⁸⁵ Vieweghovu stylizaci ostře hodnotí Vladimír Novotný. Stylizuje se údajně „do role zakysle ironického šaška, kterého začínají k uzoufání nudit i jím stvořené postavy“.¹⁸⁶ Vedle uvedených recenzentů zaujímá Lenka Sedláková následující stanovisko: „Už se neskrýváš za postavu Kvida ani učitele, tentokrát ses vložil minimálně do dvou postav: Maxe a poslance, prokombinoval jsi to, jsi tam a nejsi.“¹⁸⁷

Posuzovatelé hodnotí titul jako pouhý soubor momentek či skládanku jednotlivých střípků. Podle Josefa Chuchmy není kniha „ničím víc, než souhrnem takových momentek: hodně se toho událo, ale nic se nestalo“.¹⁸⁸ Stejně tak (kra) poznamenává, že čtenář dychtivě čekající na pointu románu se „víc než veletuctů

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² BLAŽEJOVSKÝ, Jaromír: Mladý spisovatel jede k moři. *Rovnost* 6(111), 1996, č. 114, s. 17.

¹⁸³ CINGER, František: Cestovní meditace Michala Viewegha. *Právo* 6, 1996, č. 120, s. 12.

¹⁸⁴ LUKEŠ, Emil: Kam kráčí Viewegh? (Nad románem *Účastníci zájezdu*). *Tvar* 7, 1996, č. 16, s. 20.

¹⁸⁵ HYBLER, Martin: Varianty postsubjektivity. *Kritická Příloha Revolver Revue* 6, 1996, s. 29.

¹⁸⁶ NOVOTNÝ, Vladimír: Viewegh: Zábavné čtení pro milé servírky. *Práce* 52, 1996, č. 123, s. 11.

¹⁸⁷ SEDLÁKOVÁ, Lenka: Být, či nebýt humoristou, toť není správná otázka. Spisovatel Michal Viewegh v poslední době nevěří knihám zcela vycucaným z prstu. *Denní Telegraph* 5, 1996, č. 123, s. 13.

¹⁸⁸ CHUCHMA, Josef: Viewegh na cestách nenasbíral nic než momentky. *Mladá fronta Dnes* 7, 1996, č. 116, s. 19.

obratně napsaných momentek nedočká¹⁸⁹. Podle Lenky Sedlákové se zase spisovatel pouští do „mozaiky, kterou vytvářejí střípky jednoduše nahozených příběhů“.¹⁹⁰ Právě tak František Cinger soudí, že prozaik ve své nové knize sestavuje „literární mozaiku, staví střípek za střípkem“,¹⁹¹ zatímco Emil Lukeš zastává názor, že v mozaice prozaik podává jakousi „laboratorní zprávu“¹⁹² vypovídající o stavu současné společnosti.

Žánrová specifikace

I v tomto titulu Viewegh své čtenáře neustále utvrzuje o tom, že píše „knihu o psaní knih“. Dle Jaromíra Blažejovského spisovatel „poučen narativními postupy vypráví vyprávěním zároveň o svém vyprávění – román je tedy tlačěn ze sebe samého tím, že čteme o postavě, která ho zároveň píše“.¹⁹³ Jindřich Jůzl zase hovoří o „metafiktivních pasážích“.¹⁹⁴ Negativně se ke způsobu využití metanarativního postupu staví Martin Hybler, když soudí, že je Viewegh „ovládán nešťastným přesvědčením, že psaní o románu musí do románu vstupovat“.¹⁹⁵ Hybler též dále tvrdí, že Viewegh „vnucuje ‚postmoderní‘ prisma, aby nás přesvědčil, že nečteme zábavnou spotřební historku“.¹⁹⁶

Bez ohledu na to, že Viewegh prezentuje titul jako román, ne všichni recenzenti se s tímto žánrovým zařazením ztotožňují. Jak zmiňujeme výše, Josef Chuchma se domnívá, že knihu tvoří spíš souhrn momentek, a proto ve své recenzi píše, že „těžko tu hovořit o románu“.¹⁹⁷ Dle Vladimíra Novotného je zvolené téma

¹⁸⁹ (KRA): Čtyři kola nejsou záruka úspěchu. *Svobodné slovo* 88, 1996, č. 127, s. 9.

¹⁹⁰ SEDLÁKOVÁ, Lenka: Nanejvýš osvěžující, nikoliv očišťující. *Nové knihy* 36, 1996, č. 23, s. 1.

¹⁹¹ CINGER, František: Cestovní meditace Michala Viewegha. *Právo* 6, 1996, č. 120, s. 12.

¹⁹² LUKEŠ, Emil: Kam kráčí Viewegh? (Nad románem *Účastníci zájezdu*). *Tvar* 7, 1996, č. 16, s. 20.

¹⁹³ BLAŽEJOVSKÝ, Jaromír: Mladý spisovatel jede k moři. *Rovnost* 6(111), 1996, č. 114, s. 17.

¹⁹⁴ JŮZL, Jindřich: Sedmadvacet případů Michala Viewegha. *Labyrint*, 1996, č. 4, s. 23.

¹⁹⁵ HYBLER, Martin: Varianty postsubjektivity. *Kritická Příloha Revolver Revue* 6, 1996, s. 29.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ CHUCHMA, Josef: Viewegh na cestách nenasbíral nic než momentky. *Mladá fronta Dnes* 7, 1996, č. 116, s. 19.

ideální spíše pro delší povídku a dále uvádí, že „zkušený redaktor [...] by mohl [text] ruče zkrátit na ‚vtipnou, čtivou a vkus neurážející‘ prózu“.¹⁹⁸

Jak již víme, u prozaika není nové ani neobvyklé užívání citací. Navzdory častým výtkám z řad recenzentů autor tento prostředek stále aplikuje. Posuzovatelé zaujímají znovu negativní stanovisko, a to především k množství citátů. Jindřich Jůzl soudí, že je text „takovými pasážemi přímo zahlcen“.¹⁹⁹ Podle Emila Lukeše se „citátomanie [...] přes občasná zdůvodňování, proč jsou cizí moudra uváděna, stává únavně fádň“.²⁰⁰ Podle Martina Hyblera má zase Viewegh text „zapotřebí neustále intelektualizovat, komentovat, opentlovat módními ‚postmodernistickými‘ triky“.²⁰¹ Zároveň spisovatelovy citáty označuje za „velkohubé“.²⁰² Lenka Sedláková v recenzi uvádí Vieweghovo odůvodnění používání citátů: „Můj život je s literaturou spjat tak pevně, že nemohu neužívat citáty.“²⁰³

Umělecké prostředky

Humor tvoří jednu z hlavních složek Vieweghova psaní a v předešlých románech je vcelku pozitivně hodnocen, u tohoto románu tomu tak vždy není. Emil Lukeš o Vieweghově humoru tvrdí, že se „stává méně nápaditým a někdy křečovitým“.²⁰⁴ Naproti tomu David Kroča se domnívá, že „Vieweghův vtip dostává příchuť hořkosti, humorista filozofuje“.²⁰⁵ Podle Lenky Sedlákové autorovi zůstává schopnost jakékoli téma „zparodovat“,²⁰⁶ protože v knize, stejně jako v předcházejících, nechybějí „sebeironické i sebashazující pasáže“.²⁰⁷

¹⁹⁸ NOVOTNÝ, Vladimír: Viewegh: Zábavné čtení pro milé servírky. *Práce* 52, 1996, č. 123, s. 11.

¹⁹⁹ JŮZL, Jindřich: Sedmadvacet případů Michala Viewegha. *Labyrint*, 1996, č. 4, s. 23.

²⁰⁰ LUKEŠ, Emil: Kam kráčí Viewegh? (Nad románem *Účastníci zájezdu*). *Tvar* 7, 1996, č. 16, s. 20.

²⁰¹ HYBLER, Martin: Varianty postsubjektivity. *Kritická Příloha Revolver Revue* 6, 1996, s. 29.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ SEDLÁKOVÁ, Lenka: Nanejvýš osvěžující, nikoliv očišťující. *Nové knihy* 36, 1996, č. 23, s. 1.

²⁰⁴ LUKEŠ, Emil: Kam kráčí Viewegh? (Nad románem *Účastníci zájezdu*). *Tvar* 7, 1996, č. 16, s. 20.

²⁰⁵ KROČA, David: Román smutného humoristy. *Brněnský večerník* 6, 1996, č. 112, s. 3.

²⁰⁶ SEDLÁKOVÁ, Lenka: Nanejvýš osvěžující, nikoliv očišťující. *Nové knihy* 36, 1996, č. 23, s. 1.

²⁰⁷ PUTNA, Martin C.: Smutný smích a směšná my. *Literární noviny* 7, 1996, č. 33, s. 7.

Čtenář

Navzdory tomu, že je román téměř třístapadesátistránkový, okruh čtenářů, pro který je kniha určená, zahrnuje údajně prakticky kohokoli. Michal Huvar tvrdí, že je titul „komponován pro široké publikum“,²⁰⁸ stejně tak se domnívá Petr Bílek, že „každý si při četbě může najít své“.²⁰⁹ Lenka Sedláková v recenzi uvádí, že autor „nutí číst (skoro) každého“,²¹⁰ protože čtenářům je určena „lehkost psaní, vtipné repliky, tragikomičnost situací“.²¹¹ Je evidentní, že kniha vyhovuje širokému spektru čtenářů. Těžko však běžného čtenáře osloví pasáže laděné jako polemika s recenzenty.

Přednosti

Tomuto románu je ze strany recenzentů vyčítáno opravdu mnoho aspektů. Přesto však nacházíme v recenzích i kladné hodnocení. Posuzovatelé oceňují prozaika jako výborného vypravěče. Kniha je díky svižnosti vyprávění velmi čtivá. Jako jednu z vlastností románu uvádí Josef Chuchma právě „čtivost, lehkost“.²¹² Stejně tak podle Davida Kroči je text „čtivý, stylisticky uhlazený, otevřený a – tu více, tu méně – vtipný“.²¹³ Taktéž Jaromír Blažejovský soudí, že je to kniha „příjemná, zábavná a čtivá“.²¹⁴ Podle Lenky Sedlákové je autor „stále bystrý pozorovatel“.²¹⁵ Téměř v samých superlativech líčí *Účastníky zájezdu* recenzentka Radka Patková. Tvrdí, že „Viewegh zde dovedl téměř k dokonalosti to, co naznačil již v předešlých knihách“, neboť „mistrně pracuje s jazykem a nadsázkou“, a tudíž „není důvod obávat se nudného čtení“.²¹⁶ I Jakub Krč se k titulu staví značně kladně.

²⁰⁸ HUVAR, Michal: Výchova kritiků v Čechách. *Mosty* 5, 1996, č. 30, s. 13.

²⁰⁹ BÍLEK, Petr: Michal Viewegh: Účastníci zájezdu. Jízda z Čech k moři a zase zpátky. *Reflex* 7, 1996, č. 25, s. 49.

²¹⁰ SEDLÁKOVÁ, Lenka: Nanejvýš osvěžující, nikoliv očišťující. *Nové knihy* 36, 1996, č. 23, s. 1.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² CHUCHMA, Josef: Viewegh na cestách nenabíral nic než momentky. *Mladá fronta Dnes* 7, 1996, č. 116, s. 19.

²¹³ KROČA, David: Román smutného humoristy. *Brněnský večerník* 6, 1996, č. 112, s. 3.

²¹⁴ BLAŽEJOVSKÝ, Jaromír: Mladý spisovatel jede k moři. *Rovnost* 6(111), 1996, č. 114, s. 17.

²¹⁵ SEDLÁKOVÁ, Lenka: Nanejvýš osvěžující, nikoliv očišťující. *Nové knihy* 36, 1996, č. 23, s. 1.

²¹⁶ PATKOVÁ, Radka: Účastníci zájezdu. *Koktejl* 5, 1996, č. 7/8, s. 122.

V recenzi uvádí: „Čtete Eca, Lopatku. Diskutujeme o napětí a sblížení čtiva [...] s literaturou. Víme leccos o recepci obojího, přednášíme si to na univerzitách. Nebuďme tedy překvapení, když někdo dokáže mistrně zúročit vše, o čem teoretizujeme.“²¹⁷ V celkové dobové reakci není obvyklé tak vřelé přijetí titulu, jako tomu je ze strany Krče nebo Patkové.

Výtky

Negativní ohlasy ze strany recenzentů zaujímají poměrně značné místo v celkové dobové recepci a je patrné, že převažují. Například Jindřich Jůzl upozorňuje na „banalitu posledního románového příběhu a formální nevzbouřenost“.²¹⁸ Recenzenti jsou rovněž nespokojeni s tím, co lze označit jako poselství románu. Ono poselství je dle Josefa Chuchmy „nicotné“.²¹⁹ Podle Jaromíra Blažejovského je na obsahové stránce románu poněkud „iritující, když čtenáři začne docházet, že v něm až do konce opravdu o nic nepůjde“.²²⁰ O hodnotě sdělení předávaného prostřednictvím knihy uvažuje i Michal Huvar. Podle něj Viewegh „nevidí hodnotu kteréhokoli díla v tom, jakou informaci podává a jakých prostředků k tomu užívá, ale měří ji metrem úspěšnosti“.²²¹ Poměrně netradičně uvažuje Martin Hybler, když připodobňuje Vieweghův román ke kapitalistickému realismu, což odůvodňuje tím, že *Účastníci zájezdu* vyvolávají „dojem čistě spotřební docela svěže napsané, účelové záležitosti“.²²² Vieweghovu knihu ztotožňuje se schematismem, přičemž pak stačí „zaměnit někdejší adoraci padesátých let a adoraci ‚práce‘ za dnes ještě žádoucí ‚zábavu‘“.²²³ Hybler autora i čtenáře knihy označuje za cyniky a podle recenzenta se kniha „odehrává ve zděděných totalitních rámcích“.²²⁴

²¹⁷ KRČ, Jakub: Řemeslo má zlaté dno. *Souvislosti*, 1996, č. 1(28), s. 216.

²¹⁸ JŮZL, Jindřich: Sedmadvacet případů Michala Viewegha. *Labyrint*, 1996, č. 4, s. 23.

²¹⁹ CHUCHMA, Josef: Viewegh na cestách nenásbíral nic než momentky. *Mladá fronta Dnes* 7, 1996, č. 116, s. 19.

²²⁰ BLAŽEJOVSKÝ, Jaromír: Mladý spisovatel jede k moři. *Rovnost* 6(111), 1996, č. 114, s. 17.

²²¹ HUVAR, Michal: Výchova kritiků v Čechách. *Mosty* 5, 1996, č. 30, s. 13.

²²² HYBLER, Martin: Varianty postsubjektivity. *Kritická Příloha Revolver Revue* 6, 1996, s. 29.

²²³ HYBLER, Martin: Varianty postsubjektivity. *Kritická Příloha Revolver Revue* 6, 1996, s. 30.

²²⁴ HYBLER, Martin: Varianty postsubjektivity. *Kritická Příloha Revolver Revue* 6, 1996, s. 31.

Jak uvádíme výše, Emil Lukeš v recenzi na *Výchovu dívek v Čechách* ještě tvrdí, že autor dokázal balancovat na nebezpečné hranici oddělující „přitažlivé čtení od pokleslého kýče“.²²⁵ V případě *Účastníků zájezdu* se Lukešovi ovšem zdá, že „už vykročil za tuto hranici“.²²⁶ Valná většina recenzentů se pak shoduje na fádnosti titulu, jeho stereotypnosti a opakujících se postupech.

Viewegh vs. recenzenti

Již u předchozího titulu se v recenzích poměrně často hodnotí Vieweghův způsob vypořádávání se s literární kritikou. Zjevný je zvýšený zájem recenzentů vyjádřit své stanovisko k Vieweghově svéráznému pojetí vyrovnávání se s nimi samotnými. Prozaik vyjadřuje v románu svůj názor na reakce recenzentů zcela nezastřeně. V románu *Účastníci zájezdu* totiž uvádí doslovně nejen názvy recenzí na předchozí román *Výchova dívek v Čechách*, ale i jména recenzentů. Na literárněkritické scéně to pochopitelně vzbudilo nemalou vlnu reakcí. Některé recenze se dokonce spíše než samotnému románu věnují z velké části tomuto specifickému postupu.

Michal Huvar označuje Vieweghovo chování z toho důvodu, že autor „zamíchal své nepřátele do románu“,²²⁷ jako „protikritické tažení“²²⁸ a přiznává, že v jeho očích je toto chování především „osobní prohrou autora, neboť se nedokázal povznést nad to, co si o něm myslí valná většina kritiků, že totiž je sice autorem komerčně úspěšným, avšak to ještě neznamená, že dobrým“.²²⁹

Podle Jindřicha Jůzla autor tím, že do románu vkládá zároveň polemiku s recenzenty, ukazuje, „jak hluboce se ho některé dřívější ohlasy dotkly“.²³⁰ Autor recenze dále tvrdí, že prozaik trpí až obsesí z literární kritiky. Podle něj existují

²²⁵ LUKEŠ, Emil: Kam kráčí Viewegh? (Nad románem *Účastníci zájezdu*). *Tvar* 7, 1996, č. 16, s. 20.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ HUVAR, Michal: *Výchova kritiků v Čechách*. *Mosty* 5, 1996, č. 30, s. 13.

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ JŮZL, Jindřich: Sedmadvacet případů Michala Viewegha. *Labyrint*, 1996, č. 4, s. 23.

spisovatelé, kteří se o poznámky kritiků nezajímají vůbec, a pak druhý extrém, reprezentovaný právě Vieweghem.²³¹

Vedle toho Josef Chuchma píše, že „aby spisovatel zůstal dostatečně atraktivní, musí si s kritiky vyřizovat účty v polobulvárním stylu“.²³² Podle Chuchmy „autor kritikům nahrává na smeč a pak se zlobí, že smečují“.²³³ Jaromír Blažejovský se domnívá, že se spisovatel svou novou knihou úporně ptá sám sebe: „Jsem opravdu povrchní humorista? Jsem opravdu tak špatný autor, jak o mně napsali po mé předposlední knize?“²³⁴ Viewegh prostřednictvím hlavního hrdiny románu sám na sebe píše recenze, což jsou podle Blažejovského „výtrsky autorské ješitnosti“.²³⁵

Jiná recenzentka se domnívá, že autor musí tvořit zřejmě „pod psychickým nátlakem“,²³⁶ a zdá se jí, jako by „musel *Účastníky zájezdu* definitivně zatnout tipec literárně kritickým Tomášům, nevěřícím v jeho romanopisecké schopnosti“.²³⁷ Další kritik soudí, že bude jistě zajímavé sledovat literárněkritickou obec „do jaké míry oplatí autorovi jeho výpady“.²³⁸

Martin C. Putna připodobňuje autorovo chování k recenzentům ke slovům „a vy všichni mi můžete“.²³⁹ Na druhou stranu podle Putny Viewegh „nestaví sám sebe do bohorovné pozice geniálního nekritizovatelného autora nade všemi“.²⁴⁰ Recenzent se taktéž domnívá, že prostřednictvím zesměšnění chce autor docílit utišení poraněné autorské ješitnosti, ale zároveň se prozaika zastává v tom, že „nic opravdu ZLÉHO Michal Viewegh o svých protivnících neřekl“.²⁴¹ Dle Cingra má Viewegh z recenzentů dokonce „úplnou hrůzu“, a proto „některé z nich zesměšňuje

²³¹ JÚZL, Jindřich: Sedmadvacet případů Michala Viewegha. *Labyrint*, 1996, č. 4, s. 23.

²³² CHUCHMA, Josef: Viewegh na cestách nenasbíral nic než momentky. *Mladá fronta Dnes* 7, 1996, č. 116, s. 19.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ BLAŽEJOVSKÝ, Jaromír: Mladý spisovatel jede k moři. *Rovnost* 6(111), 1996, č. 114, s. 17.

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ (KRA): Čtyři kola nejsou záruka úspěchu. *Svobodné slovo* 88, 1996, č. 127, s. 9.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ VLAŠÍN, Štěpán: Co zavinila kritika. *Naše pravda* 7, 1996, č. 42, s. 5.

²³⁹ PUTNA, Martin C.: Smutný smích a směšná my. *Literární noviny* 7, 1996, č. 33, s. 7.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Tamtéž.

přímo v textu²⁴² Petru Bílkovi spisovatelův způsob vypořádávání se s autory recenzí a kritik zase připomíná „zlomyslné pohazování zvlášť lákavých žvanců jako návnady do šelmí klece“²⁴³ Podle reakcí recenzentů v českých denících soudí, že jim „chutnalo“²⁴⁴.

Autorovo „vyřizování účtů“ hodnotí pozitivně recenzentka Radka Patková, jež píše: „Stejně dokonale jako s nepohodlnými postavami se autor vypořádal s kritikou, jejichž krátké reakce na předchozí díla jsou vmíšeny.“²⁴⁵ Naproti tomu Lenka Sedláková zastává názor, že by si měl autor tyto záležitosti vyřídit „jako muž“²⁴⁶.

Podle Emila Lukeše spisovatel „už napřed brání novou knihu před kritikou budoucími, jimž tak chce vzít vítr z plachet“²⁴⁷ Lukeš zároveň reaguje na recenze jiných posuzovatelů a prozaika se zastává. Podle něj žádají recenzenti po spisovateli, aby „to bylo napsáno jinak, aby bylo napsáno něco jiného“²⁴⁸ Z Vieweghova postupu si dokonce tropí někteří recenzenti i legraci: „(Pokud vám tato kritika přijde málo řízná, pak to připište mé obavě ocitnout se v jeho další knize, kdo ví, o čem bude.)“²⁴⁹ případně: „P. S. Už se těším na další Vieweghův román, protože jsem právě získala šanci, že se na jeho stránkách objevím jako, nechápavý kritik“²⁵⁰.

²⁴² CINGER, František: Cestovní meditace Michala Viewegha. *Právo* 6, 1996, č. 120, s. 12.

²⁴³ BÍLEK, Petr: Michal Viewegh: Účastníci zájezdu. Jízda z Čech k moři a zase zpátky. *Reflex* 7, 1996, č. 25, s. 49.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ PATKOVÁ, Radka: Účastníci zájezdu. *Koktejl* 5, 1996, č. 7/8, s. 122.

²⁴⁶ SEDLÁKOVÁ, Lenka: Být, či nebýt humoristou, toť není správná otázka. Spisovatel Michal Viewegh v poslední době nevěří knihám zcela vycucaným z prstu. *Denní Telegraph* 5, 1996, č. 123, s. 13.

²⁴⁷ LUKEŠ, Emil: Kam kráčí Viewegh? (Nad románem Účastníci zájezdu.). *Tvar* 7, 1996, č. 16, s. 20.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ CINGER, František: Cestovní meditace Michala Viewegha. *Právo* 6, 1996, č. 120, s. 12.

²⁵⁰ PATKOVÁ, Radka: Účastníci zájezdu. *Koktejl* 5, 1996, č. 7/8, s. 122.

ZÁVĚR

Michal Viewegh se stává během velmi krátké doby populárním spisovatelem. Vzbuzuje zájem médií, jeho knihy čtou tisíce běžných čtenářů, píše se o nich desítky kritik a recenzí. Prozaik je nepopíratelně sporná osoba především v procesu přijímání své literární tvorby obecně. Vydání jeho knih se stává dokonce společenskou pseudoudálostí, doprovázenou sítí autorských čtení, besed či autogramiád. Je neoddiskutovatelné, že spisovatel má silnou fanouškovskou a čtenářskou základnu. Ve společnosti je obecně kategorizován jako autor, který je úspěšný u čtenářů, avšak neúspěšný u literárních kritiků.

Tato práce si kladla za cíl demonstrovat proměnu recepce tří Vieweghových děl. Jedná se o romány, které jsou v proměně recepce podle nás kruciální. Na tomto místě uvádíme pro srovnání celkového hodnocení recenzentů vybrané vystihující citace a činíme tak ke každému románu zvlášť. Kritické názory stavíme do komparace a ukazujeme na nich proměnu recepce sledovaných děl. Vybíráme vždy takové zástupce, již reprezentují většinový názor z celku dobové recepce.

1. *Báječná léta pod psa* (1992):

- „Vieweghova próza je neobyčejně svěžím počtením, půvabně, s bizarním šarmem a zkarikovanou noblesou vtipně reagující na náš nedávný český svět, načrtávající jeho dějinné tragédie i každodenní otupující šlendrián, ukazující rub jeho okázalé ‚báječnosti‘ a líc jeho neméně ‚báječného‘ ohlupování.“²⁵¹
- „Na rozdíl od řady významných současných prozaiků nepíše Viewegh prózu nedějovou, kompozičně roztržitou, mozaikovitou, ale záměrně přímo s rozkoší vypravuje příběh, který je přitažlivý i pro širší publikum, a přitom volí šťastnou, nepodbízivou polohu, jež potěší též čtenáře náročné.“²⁵²
- „Tehle autor snad už ani není talent, to už je Autor.“²⁵³

2. *Výchova dívek v Čechách* (1994):

²⁵¹ NOVOTNÝ, Vladimír: Docela báječné retro. České posrpnové trauma očima třicátníka. *Mladá fronta Dnes* 4, 1993, č. 33, s. 11.

²⁵² LUKEŠ, Emil: Vieweghova melancholická groteska. *Tvar* 3, 1992, č. 51/52, s. 19.

²⁵³ CHUCHMA, Josef: Docela normální rodinka. *Mladý svět* 35, 1993, č. 4, s. 60.

- „Až se zdá, jestli by nebylo lepší býti trochu sebekritičtější, více vybírat, trochu ‚obrušovat‘, šetřit s dechem.“²⁵⁴
- „Zdá se mi, že bariéra Báječných let pod psa zůstala tentokrát neztečena.“²⁵⁵
- „Jeho přednosti jsou jinde – ve svěžím, čtivě napsaném příběhu ozvláštňovaném postmoderními postupy, v autorově smyslu pro komiku slovní a situační. Nic víc, ale také nic méně.“²⁵⁶

3. Účastníci zájezdu (1996):

- „Ale co naplat: konečným dojmem z Účastníků zájezdu je nenaplněnost.“²⁵⁷
- „Nebuďme však možná tak nelitostiví: je to všehovšudy rozvleklá, nudná, křečovitě vtipná a málo vkusná próza, jejíž děj se po týdnu k úlevě čtenářů a zjevně i autora uzavírá.“²⁵⁸
- „Účastníky zájezdu lze doporučit k četbě, pakliže vám nevadí pocit pěkně navoněné, ale přece jenom bubliny.“²⁵⁹

Z literárněkritických dobových reakcí tří sledovaných titulů vyplývá, že recenzenti hodnotí první vydaný román z roku 1992 *Báječná léta pod psa* téměř bezvýhradně kladně. Po vydání prvního románu je autor uznán jako jeden z nejlepších prozaiků spadajících do mladší generace. Na knize recenzenti nejvíce oceňují spisovatelův vypravěčský talent, lehkost, s jakou dovede vyprávět děj, propojení psychologické stránky a způsob subjektivizace vypravěče. Negativní kritický ohlas vyslovuje pouze Pavel Mandys, jenž Vieweghovi uděluje označení povrchní humorista. Celkově je tato kniha velmi vstřícně přijata jak čtenáři, tak kritickou obcí. Dochází tak k ojedinělému konsenzu čtenářů i recenzentů.

Úspěch Vieweghova prvního románu *Báječná léta pod psa* tkví, soudě dle názorů recenzentů, v tom, že éru normalizace obohacuje o element komičnosti. Tato,

²⁵⁴ BURIÁN, Roman: Zábavný společník. *Rovnost* 4(109), 1994, č. 274, s. 6.

²⁵⁵ JUNGSMANN, Milan: Ironikova postmoderní love-story. *Nové knihy*, 1993, č. 37, s. 4.

²⁵⁶ MIKULÁŠEK, Alexej: Knížka s růžovým obalem. *Haló noviny* 5, 1995, č. 49, s. 5.

²⁵⁷ CHUCHMA, Josef: Viewegh na cestách nenasbíral nic než momentky. *Mladá fronta Dnes* 7, 1996, č. 116, s. 19.

²⁵⁸ NOVOTNÝ, Vladimír: Viewegh: Zábavné čtení pro milé servírky. *Práce* 52, 1996, č. 123, s. 11.

²⁵⁹ BLAŽEJOVSKÝ, Jaromír: Mladý spisovatel jede k moři. *Rovnost* 6(111), 1996, č. 114, s. 17.

řekněme, rekreační složka románu podle nás z velké části přispívá i ke čtenářské úspěšnosti.

Z druhého románu *Výchova dívek v Čechách* jsou recenzenti spíše rozpačití, další kniha rozhodně nenaplnila jejich očekávání. Posuzovatelé však často vyslovují naději na román nadcházející. V této próze je psychologická stránka upozaděna a do popředí vystupuje děj, který dle recenzentů postrádá sdělnost. Literární tvar hodnotí spíše jako plytký.

Třetí sledovaný román *Účastníci zájezdu* je recenzenty hodnocen převážně negativně. Většina z nich se vyhraňuje vůči Vieweghově literární hře, v níž si vyřizuje účty s literárními kritiky, a to převážně kvůli jejich záporným ohlasům *Výchovy dívek v Čechách*. Posuzovatelům se jeví, podobně jako u předchozího románu, obsah díla řídký a nenaplněný.

Z celkových dobových reakcí též můžeme vyvodit, že za čtenářským úspěchem stojí autorovo umění záživně podat příběh, jeho vypravěčský talent, schopnost humorného nadhledu a dovednost originálně ironizovat. Uvedené vlohy Michalu Vieweghovi nemůže skutečně nikdo upřít, na tom se shodují snad všichni recenzenti. Posuzovatelé v druhém a třetím románu postrádají sdělnost a především myšlenkové poselství, které by mělo přinášet každé umělecké dílo. Obsah titulu se jeví jako prázdný a příběh se stereotypně opakuje. Někteří recenzenti rovněž spekulují o tom, zda Viewegh touto tvorbou směřuje k nižší literatuře. Názory posuzovatelů z devadesátých let se ovšem rozcházejí, prozaika tedy nelze striktně začlenit do té či oné kategorie.

Znovu zdůrazněme, jak výraznou roli hraje ve sledovaných románech literární kritika. Začlenění postav recenzentů a jejich reakcí na předchozí vydané romány přímo do příběhu je způsobem, jakým se s nimi Viewegh vypořádává. Můžeme konstatovat, že s každým dalším vydaným románem se tato prozaikova praktika zintenzivňuje. Již po vydání prvního románu začíná pozvolna vznikat rozkol mezi autorem a literární kritikou. Nutno podotknout, že iniciátorem této nezvyklé reference je prozaik sám. Jak uvádíme výše, uskutečňuje ji tím, že do svých románů začleňuje polemiku s některými konkrétními literárními kritiky a jejich názory.

V současnosti je autorův pohled na tento rys vlastní tvorby již odlišný. Pro zajímavost dodáváme odpověď na otázku, proč autor tak špatně snáší kritiku: „Na to

by musel odpovědět psycholog či psychiatr, ale i bez něj je mi dneska jasné, že jsem na kritiku reagoval zbytečně často a zbytečně obšírně, ba hystericky. Naštěstí začínám chápat, že součástí profesionální výbavy spisovatele musí být i schopnost mlčky rezignovat na nepochopení, vědomé desinterpretace, diletantismus a tak dále. Před čtyřmi lety na jaře jsem si dal předsevzetí, že o kritikách nebudu psát ani mluvit — a dodržuji ho. Jsem ochoten připustit, že mé prozření trvalo nesnesitelně dlouho.²⁶⁰

Bez ohledu na to, že Viewegh trvale vzbuzuje spíše negativní kritické ohlasy, doprovází ho rovněž neustálý čtenářský zájem. V současnosti je jedním z mála českých spisovatelů z povolání, a to již dvě desítky let. Navzdory pluralitě názorů se domníváme, že se neoddiskutovatelně jedná o autora talentovaného. Jeho osobitý styl se projevuje především schopností pozorovat a zachytit život.

Na uvedené dobové literárněkritické recepci je patrné, že česká literární kritika se potýká s problémem, jak hodnotit Vieweghovu tvorbu, aniž by do výsledného názoru zasahoval širší kontext. Těmito souvislostmi máme na mysli zejména vzniklý rozkol ve vztahu mezi spisovatelem a recenzenty. Někteří posuzovatelé jsou tak a priori zatíženi předsudky vůči Vieweghově tvorbě. Nehodnotí tedy pouze literární dílo, ale do hodnocení zahrnují chtě nechtě i svoje sympatie či antipatie vůči prozaikovi. Dovolujeme si práci zakončit slovy Martina C. Putny, jež podle našeho názoru výstižně reflektují obecné přijímání literární tvorby nejčtenějšího českého spisovatele Michala Viewegha: „Čtenáři(řky) se po něm mohou utlouci, protože jej napsal Michal Viewegh, a intelektuálové vraští čelo, protože jej napsal Michal Viewegh“.²⁶¹

²⁶⁰ Odpověď na otázku: *Proč tak špatně snášíte kritiku?* Webové stránky Michala Viewegha [online]. [cit. 2015-10-29]. Dostupné z: <http://www.viewegh.cz/faq.php#6>

²⁶¹ PUTNA, Martin C.: Smutný smích a směšná my. *Literární noviny* 7, 1996, č. 33, s. 7.

Přílohy

Chronologický přehled tvorby

Kompletní autorova tvorba čítá dosud téměř třicet titulů, z nichž většinu tvoří romány a novely. Přehled tvorby a základní charakter děl²⁶² sumarizuje následující příloha.

1990

Názory na vraždu – Novela s detektivní zápletkou odehrávající se na českém maloměstě. Příběh je spíše tragikomický.

1992

Báječná léta pod psa – Román s autobiografickými prvky zachycující osudy jedné rodiny, který je zasazen do období normalizace.

1993

Nápady laskavého čtenáře – Jedná se o literární parodie. Autor s nadhledem napodobuje styl českých i světových autorů (například Josefa Škvoreckého nebo Ernesta Hemingwaye).

1994

Výchova dívek v Čechách – Román o lásce mladé dívky, která se zamiluje do svého učitele.

1996

Účastníci zájezdu – Román s tragikomickými prvky zachycuje rekreační pobyt u moře různých lidí s různými příběhy.

1998

Zapisovatelé otcovský lásky – Původně se jednalo o pohádky pro autorovu dceru. Později se z knihy stal román pro dospělé.

1999

²⁶² *Knihy*. Webové stránky Michala Viewegha [online]. [cit. 2015-09-20]. Dostupné z: <http://www.viewegh.cz/knihy.php>

Povídky o manželství a sexu – Povídky vyprávějící o rozvedeném spisovateli, jenž si žije staromládeneckým životem.

2000

Nové nápady laskavého čtenáře – Literární parodie volně navazující na *Nápady laskavého čtenáře*.

Švédské stoly aneb jací jsme – Kniha satirických fejetonů.

2001

Román pro ženy – Román zachycuje milostný život mladé dívky a její matky se všemi klady i zápory.

2002

Báječná léta s Klausem – Román volně navazující na *Báječná léta pod psa*.

2003

Na dvou židlích – Kniha fejetonů, nejčastěji tematizujících politiku, ale také rodinu.

Případ nevěrné Kláry – Román s detektivní zápletkou.

2004

Růže pro Markétu aneb Večírky revolucionářů – Divadelní hra z prostředí pražské filozofické fakulty v období sametové revoluce.

Vybíjená – Román zachycující dospívající léta mladých gymnazistů.

2005

Lekce tvůrčího psaní – Psychologická novela o tom, jak je obtížné napsat cituplný příběh.

2006

Báječný rok [deník 2005] – Osobní kronika autorova života roku 2005.

2007

Andělé všedního dne – Novela vyprávějící příběhy jediného dne, které se na jeho konci spojí.

Krátké pohádky pro unavené rodiče – Kniha pohádek, ve které čtení naleznou jak děti, tak i jejich rodiče.

2008

Román pro muže – Román zachycující tři sourozence na podivném výletě, kde se má splnit poslední přání jednomu z nich.

2009

Povídky o lásce – Povídky ukazující lásku ve všech jejích podobách.

2010

Bio manželka – Humoristický román o porodu i těhotenství.

Mafie v Praze – Spisovatelův první thriller. Děj je zasazen do sféry politické.

2011

Další báječný rok – Další kronika autorova života zachycující rok 2010.

2012

Mráz přichází z Hradu – Román o nebezpečně pravdivém obrazu Česka.

2013

Můj život po životě – Autor se zde pokouší přiblížit, jak těžce se žije člověku s poškozeným mozkem.

2015

Zpátky ve hře – Povídky, v nichž autor tematizuje manželský stereotyp, nevěru, ale také smrt.

Bio manžel – Volné pokračování románu *Bio manželka* z roku 2010.

Anotace

Autorka: Bc. Lenka Burková

Katedra a fakulta: Katedra bohemistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

Název diplomové práce: Proměny literárněkritické recepce vybraných děl Michala Viewegha

Vedoucí diplomové práce: doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Počet znaků: 126 644

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury: 83

Klíčová slova: Michal Viewegh, česká literatura po roce 1989, česká literární kritika po roce 1989, dobová recepce, *Báječná léta pod psa*, *Výchova dívek v Čechách*, *Účastníci zájezdu*

Anotace diplomové práce: Diplomová práce se zabývá vybranými romány Michala Viewegha: *Báječná léta pod psa*, *Výchova dívek v Čechách*, *Účastníci zájezdu*. V práci se zabýváme celkovou literárněkritickou dobovou recepcí uvedených románů Michala Viewegha. Dobovou recepcí rozumíme recenze, jež vyšly v českých periodikách v roce vydání knihy plus v roce následujícím. Podstatu práce tvoří charakteristika jednotlivých románů, celkový souhrn recenzí a především analýza celkové dobové recepce zmíněných děl. V recenzích věnujeme pozornost názorovým shodám či rozhodům a v neposlední řadě proměně literárněkritického přijímání zvolených titulů.

Keywords: Michal Viewegh, post 1989 czech literature, post 1989 czech literary criticism, contemporary reception, *The Blissful Years of Lousy Living*, *Bringing up Girls in Bohemia*, *The Sightseers*

Abstract: This thesis focuses on selected literary works of Michal Viewegh: *The Blissful Years of Lousy Living*, *Bringing up Girls in Bohemia*, *The Sightseers*. We focus on contemporary literary reception of these novels. By contemporary reception we mean book reviews and other texts of literary criticism that were published in

magazines during the same year as the novel, and the year after. The main part of this thesis is characterization of each chosen novel, overall summary of reviews and other texts of literary criticism, and also the analysis of overall contemporary reception of these novels. We analyse book reviews in reference to the diversity of opinions and we also focus on the transformation of literary criticism reception of these novels.

Resumé

Michal Viewegh is Czech writer and columnist. He was born in 1963 in Prague. He writes social novels and parodical proses. After finishing his leaving exam on grammar school in Benešov, he was briefly studying at University of Economics and finished his studies at Faculty of Arts of Charles University in Prague. After that he worked as a teacher on elementary school in Zbraslav. Since 1993 he was editor of publishing house *Český spisovatel*. At the year 1995 he became a full-time writer. In his works, he uses methods of literary postmodernism. Literary texts of Viewegh are autobiographical with emphasis on action, he combines comedy with tragedy, uses quotations frequently and he also uses multiple points of view and multiple versions of the same story to show its unreliability.

This thesis is focused mainly on literary reception of three chosen novels of Michal Viewegh: *The Blissful Years of Lousy Living*, *Bringing up Girls in Bohemia*, *The Sightseer*. These novels were published in the 1990s. First part of this thesis is mainly focused on literary theory - we describe the situation of Czech literature and Czech literary criticism in the years after 1989, and we try to describe a certain type of literature. In the second part of this thesis, we analyse each novel and their contemporary reception in literary criticism. By contemporary reception in literary criticism we mean every text of literary criticism that was published during the same year as the novel, and the year after. When we analyse book reviews, we are focusing on diversity of opinions.

The first novel called *The Blissful Years of Lousy Living* was published in 1992. The book is very autobiographical, its main plot is the story of a family during the period of so-called normalisation. This novel gained critical acclaim. Following year, in 1993, Michal Viewegh received the Award of Jiří Orten. The second novel, *Bringing up Girls in Bohemia*, was published in 1994, the main characters are a teacher and a young student. Most literary critics were disappointed by this novel. They thought the plot to be empty and they believed that this particular work was on the edge of paraliterature. The third novel is called *The Sightseer*. In this book, we follow the encounter of different people with different life-stories - on the summer

vacation. Most book reviews of this book are negative. Reviewers agree that this book has no deeper meaning and its potential remains unfulfilled until its end.

Viewegh is often criticised for his excessive use of quotations and for his overuse of the “writing about writing” technique. Reviewers also point out that Viewegh is very talented narator with ability to use irony and write story that is light with humor and hyperbole. Michal Viewegh is currently the most popular czech writer.

Seznam použitých zdrojů:

Primární literatura:

- VIEWEGH, Michal: *Báječná léta pod psa*. Praha: Český spisovatel, 1992. ISBN 8020204571.
- VIEWEGH, Michal: *Účastníci zájezdu*. Brno: Druhé město, 2006. ISBN 9788072272457.
- VIEWEGH, Michal: *Výchova dívek v Čechách*. Praha: Český spisovatel, 1994. ISBN 8020205071.

Sekundární literatura:

- BURIÁNEK, František (ed.): *Čítanka české literární kritiky*. Praha: Československý spisovatel, 1974.
- ČERNÝ, Václav: *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968.
- ECO, Umberto: *Skeptikové a těšitelé*. Praha: Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0472-9.
- GILK, Erik: *Literárně kritické praktikum*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3301-1.
- HÁJEK, Jiří: *Teorie umělecké kritiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
- HAMAN, Aleš: *Nástin dějin české literární kritiky*. Jinočany: H&H, 2000. ISBN 8086022633.
- HRUŠKA, Petr, MACHALA, Lubomír, VODIČKA, Libor, ZIZLER Jiří: *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008. ISBN 9788020016300.
- KOVTUNOVÁ, Jelena: Michal Viewegh – literatura umělecká, nebo populární. In: VOJTĚCH, Daniel. (ed.) *Česká literatura na konci tisíciletí 2.: Příspěvky z 2. kongresu světové literárněvědné bohemistiky*. Praha: ÚČL AV ČR, 2001, s. 801–806.
- MÜLLER, Richard: *Slovník novější literární teorie: Glosář pojmů*. Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2048-2.

- NOVOTNÝ, Vladimír: *Kritika literární je i duše, i dílo*. In: NOVOTNÝ, Vladimír *Ta naše postmoderna česká...* Praha: Protis, 2008. ISBN 9788073860158.
- NÜNNING, Ansgar; TRÁVNÍČEK, Jiří; HOLÝ, Jiří (ed.): *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce-osobnosti-základní pojmy*. Host, 2006. ISBN 80-7294-170-7.
- PETRŮ, Eduard: *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-44-X.
- ŠALDA, František Xaver: *Kritika*. In: *Ottův slovník naučný*. Praha: Paseka, 1999, s. 191.
- ŠTĚPÁNEK, Miroslav, ŘÍMAN, Josef. *Literární kritika*. In: ŠTĚPÁNEK, Miroslav, ŘÍMAN, Josef. *Malá československá encyklopedie: III*. Praha: Academia, 1986, s. 832.

Periodické zdroje:

- (KRA): Čtyři kola nejsou záruka úspěchu. *Svobodné slovo* 88, 1996, č. 127, s. 9.
- (PES): Veselý přehoz Michala Viewegha. *Český deník* 4, 1994, č. 232, s. 8.
- BÍLEK, Petr: Michal Viewegh: Účastníci zájezdu. Jízda z Čech k moři a zase zpátky. *Reflex* 7, 1996, č. 25, s. 49.
- BÍLEK, Petr: Výchova dívek v Čechách. Michal Viewegh hledá lék proti brakovině. *Reflex* 5, 1994, č. 41, s. 49.
- BLAŽEJOVSKÝ, Jaromír: Mladý spisovatel jede k moři. *Rovnost* 6(111), 1996, č. 114, s. 17.
- BURIÁN, Roman: Zábavný společník. *Rovnost* 4(109), 1994, č. 274, s. 6.
- CINGER, František: Cestovní meditace Michala Viewegha. *Právo* 6, 1996, č. 120, s. 12.
- CINGER, František: Výhoda Vieweghovy výchovy. *Rudé právo* 4, 1994, č. 250, s. 7.
- COUFALOVÁ, Martina: Zpátky do života. *Moje psychologie* 9, 2014, č. 1, s. 89.

- DV: Do vlaku i pro kritika. Michal Viewegh dnes odpoledne přebírá Cenu Jiřího Ortena. *Večerník-Praha* 3, 1993, č. 217, s. 12.
- FIDELIUS, Petr: K jednomu případu autoreflexe v umělecké próze. *Kritický sborník* 15, 1995, č. 1/2, s. 78–87.
- HAMAN, Aleš: O tom ‚oddechovém čase‘ české literatury. *Tvar* 2, 1991, č. 9, s. 8.
- HRZALOVÁ, Hana: Michal Viewegh o výchově dívek v Čechách. *Haló noviny* 4, 1994, č. 245, s. 5.
- HUVAR, Michal: Výchova kritiků v Čechách. *Mosty* 5, 1996, č. 30, s. 13.
- HYBLER, Martin: Varianty postsubjektivity. *Kritická Příloha Revolver Revue* 6, 1996, s. 28–37.
- CHUCHMA, Josef: Docela normální rodinka. *Mladý svět* 35, 1993, č. 4, s. 60.
- CHUCHMA, Josef: Utopil se ve vlastních kličkách. *Mladý svět* 36, 1994, č. 42, s. 48.
- CHUCHMA, Josef: Viewegh na cestách nenasbíral nic než momentky. *Mladá fronta Dnes* 7, 1996, č. 116, s. 19.
- JANÁČEK, Pavel: Groteska o velké lásce. *Nové knihy*, 1992, č. 44, s. 1.
- JANÁČEK, Pavel: Zápisky z četby, vieweghovské. *Tvar* 6, 1995, č. 20, s. 3.
- JANOŮŠEK, Pavel: Time-out aneb Zhroucení tradice. *Tvar* 1, 1990, č. 43, s. 1, 4–5.
- JUNGSMANN, Milan: Ironikova postmoderní love-story. *Nové knihy*, 1993, č. 37, s. 4.
- JŮZL, Jindřich: Sedmadvacet případů Michala Viewegha. *Labyrint*, 1996, č. 4, s. 23.
- JŮZL, Jindřich: Svět podle Viewegha. *Labyrint*, 1994, č. 9/10, s. 22.
- K., Helena: Vážený pane Kasale. *Tvar* 5, 1994, č. 21, s. 2.
- KADLČÁKOVÁ, Květa: Výchova dívek v Čechách. *Moravskoslezský den* 6, 1995, č. 11, s. 3.

- KARFÍK, Vladimír: Báječná léta pod psa. *Literární noviny* 4, 1993, č. 10, s. 7.
- KASAL, Lubor: Viewegh na kusy. *Tvar* 5, 1994, č. 19, s. 8.
- KRČ, Jakub: Řemeslo má zlaté dno. *Souvislosti*, 1996, č. 1(28), s. 215–216.
- KROČA, David: Román smutného humoristy. *Brněnský večerník* 6, 1996, č. 112, s. 3.
- LOPATKA, Jan: Co není a co je kritika. *Literární noviny* 3, 1992, č. 51/52, s. 9.
- LUKEŠ, Emil: Kam kráčí Viewegh? (Nad románem Účastníci zájezdu.). *Tvar* 7, 1996, č. 16, s. 20–21.
- LUKEŠ, Emil: Poznámka ke Karfíkově recenzi Báječných let pod psa. *Literární noviny* 4, 1993, č. 14, s. 6.
- LUKEŠ, Emil: Vieweghova melancholická groteska. *Tvar* 3, 1992, č. 51/52, s. 19–20.
- LUKEŠ, Emil: Výchova dívek po vieweghovsku. *Tvar* 5, 1994, č. 18, s. 18.
- LUKEŠ, Jan: Velká výměna. *Literatura. Týden* 1, 1994, č. 8, s. 83.
- MANDYS, Pavel: Mrazivá groteska / Cena Jiřího Ortena; kritická poznámka k jejímu udělení M.V. *Český deník* 3, 1993, č. 240, s. 8.
- MATOUŠEK, Petr: Viewegh, chytrá horákyň. *Lidové noviny*, příl. Národní 9 7, 1994, č. 39, s. 3.
- MIKULÁŠEK, Alexej: Knižka s růžovým obalem. *Haló noviny* 5, 1995, č. 49, s. 5.
- LEŽÁK, Milan ml.: Když povrchní humorista "vychovává" dívku. *Interview* 3, 1994, č. 12, s. 86.
- NOVOTNÝ, Vladimír: Docela báječné retro. České posrpnové trauma očima třicátníka. *Mladá fronta Dnes* 4, 1993, č. 33, s. 11.
- NOVOTNÝ, Vladimír: Viewegh: Zábavné čtení pro milé servírky. *Práce* 52, 1996, č. 123, s. 11.
- PATKOVÁ, Radka: Účastníci zájezdu. *Koktejl* 5, 1996, č. 7/8, s. 122.
- PEŇÁS, Jiří: Love story s odhalenou hrudí. *Mladá fronta Dnes* 5, 1994, č. 225, s. 11.

- PEŇÁS, Jiří: Taková podařená groteska. Vieweghovy sázavské memoáry. *Prostor* 1, 1992, č. 199, s. 10.
- PEŇÁS, Jiří: Vždycky se mi to zvrtno v grotesku. / Michal Viewegh Rozmlouval Jiří Peňás. *Mladý svět* 35, 1993, č. 4, s. 19.
- PILAŘ, Martin: Rakvičkové divadlo. *Iniciály* 4, 1993, č. 32, s. 60-61.
- PUTNA, Martin C.: Smutný smích a směšní my. *Literární noviny* 7, 1996, č. 33, s. 7.
- ROUS, Lukáš: O létech pod psa. Milá kniha o nemilých časech Michala Viewegha. *Práce* 49, 1993, č. 5, s. 6.
- S., J.: Další román na tělo o psu. *Reportér* 7, 1992, č. 47, s. 27.
- SEDLÁKOVÁ, Lenka: Být, či nebýt humoristou, to' není správná otázka. Spisovatel Michal Viewegh v poslední době nevěří knihám zcela vycucaným z prstu. *Denní Telegraph* 5, 1996, č. 123, s. 13.
- SEDLÁKOVÁ, Lenka.: Je Viewegh ironik nebo humorista? *Denní Telegraph* 3, 1994, č. 230, s. 11.
- SEDLÁKOVÁ, Lenka: Nanejvýš osvěžující, nikoliv očišťující. *Nové knihy* 36, 1996, č. 23, s. 1.
- SOLDÁN, Ladislav: Z let, kdy tálo i přimrzalo. *Rovnost* 3, 1993, č. 34, s. 4.
- SPRÁVCOVÁ, Božena: Viewegh na kusy. *Tvar* 5, 1994, č. 19, s. 8.
- VERECKÝ, Ladislav: Vojna ze mě neudělala chlapa, ale manžela. Říká v rozhovoru spisovatel Michal Viewegh. *Vlasta* 47, 1993, č. 21, s. 21–22.
- VLAŠÍN, Štěpán: Co zavinila kritika. *Naše pravda* 7, 1996, č. 42, s. 5.
- VLAŠÍN, Štěpán: Konečně prozaický talent. *Naše pravda* 4, 1993, č. 5, s. 5.
- VLAŠÍN, Štěpán: Postmodernistický román? *Naše pravda* 5, 1994, č. 44/45, s. 16.
- VOHRYZEK, Josef: Svět jako korzo. *Literární noviny* 6, 1995, č. 1, s. 6.

Elektronické zdroje:

- HEMELÍKOVÁ, Blanka a PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Michal Viewegh. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 3. 2009 [cit. 2015-09-20]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=895>
- LOPATKA, Jan. Co není a co je kritika. *Literární noviny*. 1992, 3(51–52): 9. Dostupné také z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNIII/3.1992/51-52/9.png>
- *Ceny*. Webové stránky Michala Viewegha [online]. [cit. 2015-09-22]. Dostupné z: <http://www.viewegh.cz/autor.php#5>
- *Knihy*. Webové stránky Michala Viewegha [online]. [cit. 2015-09-20]. Dostupné z: <http://www.viewegh.cz/knihy.php>
- Odpověď na otázku: Nechtěl byste někdy napsat knihu „čistě pro sebe“, nikoli kvůli komerčnímu úspěchu? *Otázky*. Webové stránky Michala Viewegha [online]. [cit. 2015-10-29]. <http://www.viewegh.cz/faq.php#5>
- Odpověď na otázku: Proč tak špatně snášíte kritiku? *Otázky*. Webové stránky Michala Viewegha [online]. [cit. 2015-10-29]. <http://www.viewegh.cz/faq.php#6>
- Odpověď na otázku: Už léta vydáváte každý rok jednu knihu — nepřipadá vám to příliš rychlé tempo? *Otázky*. Webové stránky Michala Viewegha [online]. [cit. 2015-10-29]. <http://www.viewegh.cz/faq.php#4>